

T.C.
YOZGAT BOZOK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
BEDEN EĞİTİMİ ve SPOR ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SPOR SEYİRCİLERİNİN SİBER ZORBALIK DAVRANIŞLARININ
İNCELENMESİ

Neşet ALTINOK

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Alpaslan KARTAL

YOZGAT- 2022

T.C.
YOZGAT BOZOK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
BEDEN EĞİTİMİ ve SPOR ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SPOR SEYİRCİLERİNİN SİBER ZORBALIK DAVRANIŞLARININ
İNCELENMESİ

Neşet ALTINOK

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Alpaslan KARTAL

YOZGAT – 2022

YOZGAT BOZOK ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAY FORMU

T.C.

YOZGAT BOZOK ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Enstitümüzün Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı 90110319020 numaralı öğrencisi **Neşet ALTINOK**' un hazırladığı “**Spor Seyircilerinin Siber Zorbalık Davranışlarının İncelenmesi**” başlıklı tezi ile ilgili tez savunma sınavı, Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri gereğince 16/02/2022 günü saat 13.00 de yapılmış, tezin onayına oy birliği ile karar verilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Murat ATASOY

Jüri Üyesi

(Danışman) : Prof. Dr. Alpaslan KARTAL

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Bekir Barış CİHAN

ONAY:

Bu tezin kabulü, Enstitü Yönetim Kurulu'nun/...../..... tarih ve sayılı Enstitü Yönetim Kurulu Kararı ile onaylanmıştır.

...../...../.....

Prof.Dr. Ümit BUDAK

Müdür

TEZ BEYANI

Tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, tezin içerdiği yenilik ve sonuçların başka bir yerden alınmadığını, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan eder, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Neşet ALTINOK

16/02/2022

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SPOR SEYİRCİLERİNİN SİBER ZORBALIK DAVRANIŞLARININ İNCELENMESİ

NEŞET ALTINOK

YOZGAT BOZOK ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

BEDEN EĞİTİMİ ve SPOR ANABİLİM DALI

TEZ DANIŞMANI: Prof. Dr. Alpaslan KARTAL

Bu araştırmanın amacı, spor seyircilerinin siber zorbalık davranışlarının farklı değişkenler bakımından incelenmesidir.

Araştırmanın amacı doğrultusunda, çalışmada ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Ayrıca, durum tespiti yapılacağından dolayı, çalışma, betimsel nitelik taşımaktadır. Araştırmanın evrenini, ülke genelinde bulunan spor seyircileri oluştururken, örneklemini ise rastgele yöntemle seçilmiş ve farklı branşlarda spor seyircisi olan 1029 katılımcı oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak, araştırmacı tarafından geliştirilen kişisel bilgi formu ve Karaca (2019) tarafından geliştirilen ve Spor seyircilerinin sözel zorbalık, fiziksel zorbalık ve siber zorbalık davranışları ölçeği kullanılmıştır. Verilerin analizinde betimsel analiz, Independent Simple T-testi ve One Way ANOVA testleri kullanılmıştır.

Araştırma sonuçlarına göre, erkek seyircilerin zorbalık ve siber zorbalık düzeyleri kadınlara göre daha yüksek bulunmuştur. Branşlara bakıldığında, futbol seyircilerinin zorbalık ve siber zorbalık düzeylerinin diğer branşlardan yüksek olduğu görülmüştür. Yaş ilerledikçe, iş durumu seviyesi arttıkça ve eğitim düzeyi arttıkça zorbalık ve siber zorbalık düzeyinin azaldığı, bekar seyircilerin evli seyircilere göre zorbalık ve siber zorbalık düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Taraftar derneği üyesi seyircilerin ve deplasman müsabakalarına sık giden seyircilerin zorbalık ve siber zorbalık düzeylerinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Müsabaka takip türü ve müsabaka izleme sıklığı ile zorbalık ve siber zorbalık arasında anlamlı fark bulunmuştur. Ayrıca sosyal medya kullanım cihazı türünün, müsabaka izleme şeklinin ve sosyal medya kullanım amacının zorbalık ve siber zorbalık düzeyine etki etmediği sonucuna ulaşılmıştır.

2022, 69 Sayfa

ANAHTAR KELİMELER: Zorbalık, Siber Zorbalık, Seyircisi.

ABSTRACT
MASTER THESIS
INVESTIGATION OF CYBERBULLYING BEHAVIORS OF SPORTS
SPECTATORS
NEŞET ALTINOK
YOZGAT BOZOK UNIVERSITY
SCHOOL of GRADUATE STUDIES
DEPARTMENT of PHYSICAL EDUCATION and SPORTS
SUPERVISOR: Prof. Dr. Alpaslan KARTAL

The purpose of this research is to examine the cyberbullying behaviours of sports spectators in terms of different variables.

For the purpose of the research, the relational survey model was used in the study. In addition, due to the fact that due diligence will be made, the study has a descriptive nature. While the universe of the research consists of sports spectators throughout the country, the sample consists of 1029 participants who are randomly selected and sports spectators in different branches. The personal information form developed by the researcher and the verbal bullying, physical bullying and cyber bullying behaviors scale of sports spectators developed by Karaca (2019) were used as data collection tools in the research. Descriptive analysis, Independent Simple T-test and One Way ANOVA tests were used in the analysis of the data.

According to the results of the research, bullying and cyberbullying levels of male audience members were found to be higher than female audiences. Looking at the branches, it was seen that the bullying and cyberbullying levels of football spectators were higher than other branches. It has been observed that the level of bullying and cyberbullying decreases as the age increases, the level of work status increases and the level of education increases, and the bullying and cyberbullying levels of single audience members are higher than married audience members. It has been determined that the spectators who are members of the fan association and the spectators who go to the away matches frequently have higher levels of bullying and cyberbullying. A significant difference was found between the type of competition follow-up and the frequency of watching the competition, and bullying and cyberbullying. In addition, it was concluded that the type of social media usage device, the way of watching the match and the purpose of using social media did not affect the level of bullying and cyberbullying.

2022, 69 Sayfa

KEY WORDS: Bullying, Cyberbullying, Bystander

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY FORMU.....	i
TEZ BEYANI.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER	v
TABLolar LİSTESİ	viii
SİMGELER ve KISALTMALAR LİSTESİ	ix
ÖNSÖZ	x
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Problem Cümlesi ve Alt Problemler	2
1.2. Araştırmanın Amacı	3
1.3. Araştırmanın Önemi.....	3
1.4. Sınırlılıklar	4
1.5. Tanımlar	4
2. KURAMSAL ÇERÇEVE.....	5
2.1. Kavramsal Açından Zorbalık Kavramı.....	5
2.1.1. Zorbalık	5
2.1.1.1. Zorbalık Türleri.....	6
2.1.2. Zorbalığın Nedenleri.....	8
2.1.3. Zorbalığın Sonuçları.....	10
2.2. Kavramsal Açından Siber Zorbalık	11
2.2.1. Siber Zorbalık	11
2.2.2. Siber Zorbalık Türleri.....	16
2.2.3. Siber Zorbalığın Araçları.....	18
2.2.3.1. Sosyal Paylaşım Siteleri.....	19
2.2.3.2. Anlık Mesajlaşma	19
2.2.3.3. Sohbet Odaları	20
2.2.3.4. Bloglar.....	20
2.2.3.5. Telefon.....	20
2.2.3.6. Forumlar	21
2.2.3.7. E-Posta	21

2.2.4. Siber Zorbalık ile İlgili Kuramlar ve Modeller.....	21
2.2.4.1. Sosyal-Ekolojik Kuram	21
2.2.4.2. Barlett ve Gentile Siber Zorbalık Modeli	22
2.2.4.3. Genel Saldırganlık Modeli	23
2.2.4.2. Planlanmış Davranış Teorisi.....	25
2.2.4.5. Genel Gerginlik Kuramı	25
2.2.5. Siber Zorbalığın Nedenleri	26
2.2.6. Siber Zorbalığın Yaygınlığı.....	27
2.2.7. Siber Zorbalık Özellikleri	28
2.2.8. Siber Zorbalığın Etkileri	29
2.3. Sporda Seyircilik Kavramı	30
2.3.1. Spor Seyircisi Türleri	31
2.3.1.1. Fanatikler	31
2.3.1.2. Doyumsuzlar.....	32
2.3.1.3. Sabırsızlar.....	32
2.3.1.4. Mekancılar.....	32
2.3.2. Spor Taraftarı Kategorileri	33
2.3.2.1. Meraklı Taraftarlar.....	33
2.3.2.2. Tiyatro sever Taraftarlar	33
2.3.2.3. Tutkulu Partizan Taraftarlar	33
2.3.2.4. Şampiyon Takipçileri Taraftarlar.....	34
2.3.2.5. Münzevi Partizan Taraftarlar	34
2.3.3. Spor Seyircisinin Güdülleri.....	34
3. MATERYAL ve YÖNTEM	36
3.1. Araştırmanın Modeli	36
3.2. Evren ve Örneklem.....	36
3.3. Veri Toplama Araçları	36
3.3.1. Kişisel Bilgi Formu	36
3.3.2. Zorbalık Davranış Ölçeği.....	37
3.3.3. Siber Zorbalık Ölçeği	37
3.4.1. Verilerin Toplanması.....	37
3.4. Verilerin Analizi.....	38
4. BULGULAR.....	39
4.1. Demografik Özelliklere Dair Bulgular	39

4.2. Araştırmanın Hipotezlerine Dair Bulgular	41
5. TARTIŞMA ve SONUÇ	51
6. ÖNERİLER	59
7. KAYNAKÇA	60
8. EKLER	70
Ek 1 Kişisel Bilgi Formu	70
Ek 2. Spor Seyircisinin Sözel ve Fiziksel Zorbalık Davranışları Ölçeği	71
Ek 3. Spor Seyircisinin Siber Zorbalık Davranışları Ölçeği	72
9. ÖZGEÇMİŞ	

TABLÖLAR LİSTESİ

<u>Tablo</u>	<u>Sayfa</u>
Tablo.4.1. Araştırmaya katılan katılımcıların demografik özellikleri	39
Tablo 4.2. Spor seyircilerinin sözel, fiziksel ve siber zorbalıklarının cinsiyet değişkenine göre analizi.....	41
Tablo 4.3. Spor seyircilerinin sözel, fiziksel ve siber zorbalıklarının yaş değişkenine göre analizi.....	41
Tablo 4.4. Spor seyircilerinin sözel, fiziksel ve siber zorbalıklarının medeni durum değişkenine göre analizi.....	42
Tablo 4.5. Spor seyircilerinin sözel, fiziksel ve siber zorbalıklarının eğitim durumu değişkenine göre analizi.....	42
Tablo 4.6. Spor seyircilerinin sözel, fiziksel ve siber zorbalıklarının meslek değişkenine göre analizi.....	43
Tablo 4.7. Spor seyircilerinin sözel, fiziksel ve siber zorbalıklarının gelir durumu değişkenine göre analizi.....	44
Tablo 4.8. Spor seyircilerinin sözel, fiziksel ve siber zorbalıklarının branş değişkenine göre analizi.....	45
Tablo 4.9. Spor seyircilerinin sözel, fiziksel ve siber zorbalıklarının bir taraftar derneğine üye olma değişkenine göre analizi.....	45
Tablo 4.10. Spor seyircilerinin sözel, fiziksel ve siber zorbalıklarının müsabaka takip türü değişkenine göre analizi.....	46
Tablo 4.11. Spor seyircilerinin sözel, fiziksel ve siber zorbalıklarının deplasman müsabakalarına gitme değişkenine göre analizi	47
Tablo 4.12. Spor seyircilerinin sözel, fiziksel ve siber zorbalıklarının sosyal medya kullanım cihazı değişkenine göre analizi.....	47
Tablo 4.13. Spor seyircilerinin sözel, fiziksel ve siber zorbalıklarının müsabaka izleme sıklığı değişkenine göre analizi.....	48
Tablo 4.14. Spor seyircilerinin sözel, fiziksel ve siber zorbalıklarının müsabaka izleme şekli değişkenine göre analizi	49
Tablo 4.15. Spor seyircilerinin sözel, fiziksel ve siber zorbalıklarının sosyal medya kullanım amacı değişkenine göre analizi.....	50

SİMGELER ve KISALTMALAR LİSTESİ

SPSS	: Statistical Package for the Social Sciences
Ed	: Editör
Akt	: Aktaran
Çev	: Çeviren
N	: Denek Sayısı
%	: Yüzdelik oran
f	: Frekans
Min	: Minimum Değer
Max	: Maksimum Değer
Ss	: Standart Sapma
p	: Anlamlılık Düzeyi

ÖNSÖZ

Günümüzde siber zorbalığın, diğer alanlarda olduğu gibi spor alanında da etkisini gösterdiği, yapılan çalışmalar ile ortaya konulmaktadır. Bu nedenle, siber zorbalık alanında araştırma yapmanın, sporda zorbalık ve siber zorbalık davranışlarının en aza indirgenmesinde yardımcı olacak sonuç ve önerilerde bulunmak adına faydalı olabileceği düşünülmektedir.

Bu araştırmanın, spor müsabakalarında kısıtlamaların yaşandığı, Pandemi döneminde yapılmış olması, Pandemi dönemi siber zorbalık davranışlarının incelenmesi, Pandemi öncesi ve sonrası dönemde yaşanmış, yaşanabilecek zorbalık ve siber zorbalık davranışlarının karşılaştırılabilmesi anlamında, literatüre ve tartışmalara katkı sunmak adına faydalı olabileceği düşünülmektedir.

Bu çalışmada, spor seyircilerinde siber zorbalık davranışları bazı değişkenler bakımından incelenmiştir. Araştırma sonucunda, spor seyircilerinin siber zorbalık davranışlarının bazı değişkenlere göre farklılaştığı görülmüş ve zorbalık ve siber zorbalık davranışları ile ilgili önerilerde bulunulmuştur.

Araştırmam esnasında bana sabırla yol gösteren, hiçbir zaman desteğini esirgemeyen danışmanım Sayın Prof. Dr. Alpaslan KARTAL' a en içten sevgilerimi ve saygılarımı sunarım. Yüksek lisans eğitimim boyunca bana sabırla yol gösteren, hiçbir zaman desteğini esirgemeyen değerli arkadaşım Sayın Doç. Dr. Tuba MELEKOĞLU' na, Yüksek lisans eğitimim sürecinde bilgi ve deneyimlerinden yaralandığım Sayın Prof. Dr. Hayrettin GÜMÜŞDAĞ ve Sayın Doç. Dr. Bekir Barış CİHAN hocalarıma teşekkür eder, saygılarımı sunarım.

Yüksek lisans eğitimim boyunca her türlü desteği benden esirgemeyen, bu süre zarfında anlayışıyla her zaman yanımda olan sevgili eşim Gülay ALTINOK ve canım oğlum Yaşar Yağız ALTINOK' a sonsuz teşekkür ederim.

Neşet ALTINOK

Şubat-2022

1. GİRİŞ

İnsanoğlu doğduğu andan günümüze kadar her zaman temel iletişime ihtiyaç duymuştur. Bu şartlar ve çağın talepleri nedeniyle insanlar çeşitli iletişim araçlarını kullanmışlardır. Bu iletişim araçları, gelişen teknolojilere ayak uydurmak ve daha fazla kişiye ulaşabilmek için çeşitlenmekte ve birçok haneyi çeşitli teknolojik araçlara ve internet ağlarına maruz bırakmaktadır (Özbay, 2013). Telekomünikasyon ağlarının çeşitliliği ve evrimi bizi yeni araçlarla tanıştırmakta ve işimizi daha hızlı ve kolay hale getirmekte, ancak aynı zamanda bazı olumsuz durumlarla da karşı karşıya bırakmaktadır. Bu olumsuz durumlar bizleri sanal ortamlarda siber zorbalık yani küfür ve taciz gibi faaliyetlerle karşı karşıya bırakmaktadır. Alan yazında ki araştırmalar, siber zorbalık davranışının nedeninin, insanların bastırılmış öfkelerini sağlıklı bir şekilde ifade edememeleri ve davranıştan gereğinden fazla zevk alamamaları olduğunu göstermiştir.

Siber zorbalık ve cinsiyet arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar anlamlı bir ilişki bulamasa da çoğu araştırma erkeklerin kadınlardan daha fazla siber zorbalık davranışı sergilediğini ve kadınların siber saldırılara daha fazla maruz kaldığını göstermektedir (Tanrıkulu, 2015).

Dilmaç (2009), üniversite öğrencileri ile yaptığı araştırmasının sonucuna göre öğrencilerin %23'ünün hayatlarında en az bir kere siber zorbalık yaptıklarını ortaya koymuştur. Arıca (2009) üniversite öğrencileri ile yaptığı başka bir araştırma sonucuna göre öğrencilerin %20' sinin en az bir kere siber zorbalık yaptığını ifade etmiştir (Tanrıkulu, 2015)

Yurtdışı literatüründeki araştırma sonuçlarına bakıldığında ise Li (2007) öğrencilerin yaklaşık %15 siber zorbalık davranışı gösterdiğini söylerken, Kowalski ve Limber (2007) öğrencilerin %4'ü siber zorba olduğunu belirtmiştir. Williams ve Guerra (2007) tarafından yapılan başka bir araştırma sonucuna göre siber zorbalık yapma oranının %9 olduğu ifade edilmiştir. Siber zorbalık davranışı karşısında mağdur olan bireylerin diğer kişilere oranla daha fazla psikolojik ve fiziksel sorunlar yaşadıkları görülmektedir (Tanrıkulu, 2015)

Siber zorbalık davranışı ile mücadele edebilmek için öncelikle bu durumun farkında olup daha sonra yapılabilecekler hakkından bilgilenmek gerekmektedir (Özbay, 2013).

Bu konuyla ilgili yapılan araştırmalara bakıldığında araştırmaların az olduğu ve hep aynı örneklem üzerine yapıldığı görölmektedir. Bu durumunun yarattığı sınırlılıklar bize spor seyircilerinde zorbalık ve siber zorbalık düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesiyle çözüm getirileceğı ve alana katkı sağlayacağı öngörülmektedir.

1.1. Problem Cümlesi ve Alt Problemler

Bu araştırmanın ana problem cümlesi, Pandemi döneminde spor seyircilerin zorbalık ve siber zorbalık davranışları arasında bazı değişkenlere göre anlamlı farklılaşma var mıdır? Ayrıca araştırma dâhilinde aşağıda bulunan alt problemlere cevap aranmıştır.

- Spor Seyircilerinin zorbalık davranışları ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı fark bulunmakta mıdır?
- Spor Seyircilerinin zorbalık davranışları ile yaş değişkeni arasında anlamlı fark bulunmakta mıdır?
- Spor Seyircilerinin zorbalık davranışları ile medeni durum değişkeni arasında anlamlı fark bulunmakta mıdır?
- Spor Seyircilerinin zorbalık davranışları ile eğitim durumu arasında anlamlı fark bulunmakta mıdır?
- Spor Seyircilerinin zorbalık davranışları ile meslek değişkeni arasında anlamlı fark bulunmakta mıdır?
- Spor Seyircilerinin zorbalık düzeyleri ile gelir durumu Değişkeni arasında anlamlı fark bulunmakta mıdır?
- Spor Seyircilerinin zorbalık davranışları ile branş değişkeni arasında anlamlı fark bulunmakta mıdır?
- Spor Seyircilerinin zorbalık davranışları ile bir taraftar derneğine üye olma değişkeni arasında anlamlı fark bulunmakta mıdır?
- Spor Seyircilerinin zorbalık davranışları ile müsabaka takip türü değişkeni arasında anlamlı fark bulunmakta mıdır?
- Spor Seyircilerinin zorbalık davranışları ile deplasman müsabakalarına gitme değişkeni arasında anlamlı fark bulunmakta mıdır?

- Spor Seyircilerinin zorbalık davranışları ile sosyal medya kullanım cihazı değişkeni arasında anlamlı fark bulunmakta mıdır?
- Spor Seyircilerinin zorbalık davranışları ile müsabaka izleme sıklığı değişkeni arasında anlamlı fark bulunmakta mıdır?
- Spor Seyircilerinin zorbalık davranışları ile müsabaka izleme şekli değişkeni arasında anlamlı fark bulunmakta mıdır?
- Spor Seyircilerinin zorbalık davranışları ile sosyal medya kullanım amacı değişkeni arasında anlamlı fark bulunmakta mıdır?

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı, Pandemi döneminde spor seyircilerinin zorbalık ve siber zorbalık davranışlarının bazı değişkenlere göre incelenmesidir. Bu amaçla, araştırmanın çerçevesine uygun olarak belirlenen ölçek ve demografik veri toplama formu ile bazı veriler toplanmış ve araştırmanın amacına uygun veriler toplanarak, araştırmanın problemlerine ve alt problemlerine cevaplar aranmıştır.

1.3. Araştırmanın Önemi

Zorbalık, yıllardır spor kavramı üzerinde etkili olan bir olgudur. Spor seyircileri tarafından sürdürülen zorbalık davranışları sporun büyük bir sorunu olarak etkisini devam ettirmektedir. Teknolojinin gelişmesi ile birlikte zorbalık olgusuna siber zorbalık olgusu da katılmıştır. Spor seyircilerini, zorbalık ve siber zorbalık davranışlarından uzak tutmak için yapılabilecek çalışmalara ışık tutması amacıyla yapılan bu çalışma, güncel zorbalık düzeylerinin belirlenmesi ve raporlaştırılması bakımından büyük önem arz etmektedir.

Bu çalışma spor müsabakalarını tribünlerden canlı olarak çok az sayıda insanın canlı olarak takip etmesine izin verilen, sporda kısıtlamaların yaşandığı Pandemi döneminde verilerin toplanarak yapılmış olması, Pandemi dönemi ve Pandemi öncesi ve sonrası dönemde yaşanmış, yaşanacak zorbalık ve siber zorbalık davranışlarının karşılaştırılabilmesi adına, bir kaynak oluşturması anlamında önem arz etmektedir.

1.4. Sınırlılıklar

Bu araştırma sırasında öngörülebilecek sınırlılıklar aşağıda belirtilmiştir.

1. Araştırma, ölçekleri yanıtlayan bireylerin isimlerinin alınmaması ile sınırlı olacaktır.
2. Araştırma sonuçları sadece ele alınan branşlar için geçerlidir.
3. Bu araştırma, 18 yaş üzeri bireylere uygulanmıştır.

1.5. Tanımlar

Spor: Birey, içindeki kazanma azmini harekete geçirerek başarılı olmaya odaklanmakta ve düzenli kurallar çerçevesinde gerçekleştirdiği bedensel aktivitelerle etkinlik sergilemektedir.

Zorbalık: Saldırganlık yoluyla güç elde etmeye çalışmak ve fiziksel, duygusal ve sosyal anlamda tekrarlı olarak saldırganlığa uğrayan bireyi zayıf düşürmeyi amaçlayan davranışlardır.

Siber Zorbalık: Siber zorbalık, dijital teknolojiler kullanılarak gerçekleştirilen zorbalıktır.

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Kavramsal Açıdan Zorbalık Kavramı

2.1.1. Zorbalık

Zorbalık; bireylerin sürekli karşı karşıya geldikleri, bireyler arasındaki ilişkileri etkileyen hem zorbalık eylemini gerçekleştiren hem de zorbalığa maruz kalan bireyde birtakım sonuçları meydana getiren bir durumdur. Zorbalık üzerine literatür değerlendirmesi yapıldığında zorbalık küresel bir problem olarak görülen ancak 1970'li yılların başlarına kadar sistematik çalışmalar tarafından konu edinilmemiş olduğunu, her kültürde farklı şekilde ifade edinilmiş bir kavram olduğu sonucuyla karşılaşılmaktadır (Gökler, 2009). Zorbalığın yaygınlığı üzerine oldukça detaylı bilgiler özellikle Norveç olmak üzere İskandinav ülkelerinde toplanmıştır. Bunun başlıca nedeni küçük boyuttaki çalışmalara ek olarak yürütülen iki büyük çalışmadan kaynaklanmaktadır. Zorbalık hakkındaki en geniş ve en çok temsil edici çalışma 1983 yılında okulda siber zorbalığa karşı ulusal kampanyanın bir parçası olarak gerçekleştirilmiştir. Çalışma en fazla ilk ve orta dereceli okullarda gerçekleştirilmiştir. Çocukların yaklaşık olarak %10'undan elde edilen veriler analiz edilmiştir. 2 ila 10. sınıflar arasında okuyan 140000 öğrenciyi temsil eden bir çalışma olmuştur (Roland, 1998).

Zorbalık üzerine yapılan tanımlar incelendiğinde; İsveçli bilim insanı Peter Paul Heinemann zorbalık konusu ile ilgilenen ilk bilim insanı olarak ve bu kavramı tanımlamak için 'mobbing' sözcüğünü kullanmıştır. Akran zorbalığı veya okul zorbalığı olarak da tanımlanan zorbalık türünü ise Heinemann 'grup şiddeti' kavramıyla kullanmıştır. Bir grubun başka bir birey ya da grup tarafından rahatsız edilmesine gösterilen tepkinin amacının grubu savunmaya yönelik olduğunu belirtmiştir. Heinemann grubun tepkisine neden olarak ise, grubun kendi bütünlüğünü koruma isteğini görmüştür (Yaman vd. 2011). Zorbalık durumu için önceden 'mobbing' kelimesini kullanmış olan Norveçli Dan Olweus da özellikle bu terimin olguyu karşılayamadığını görerek bu olguyu karşılamada 'bullying' terimini uygun görmüştür. "Bullying at Scholl" kitabında Dan Olweus zorbalığı ve mağduriyeti şu şekilde genel bir ifade ile tabir ederek; bir kişinin defalarca ve uzun zaman içerisinde bir ya da daha fazla kişinin olumsuz eylemleri ile karşı karşıya geldiği durumlarda zorbalığın ve mağduriyetin oluştuğunu belirtmiştir (Yelboğa ve Koçak, 2019).

Yine Norveçli Erling Roland'ın tanımıyla zorbalık, bir kişi ya da grup tarafından kendini savunamayacak durumda olan kişiye karşı yapılan, fiziksel ve psikolojik şiddet öğelerini içerisinde barındıran uzun süre devam eden davranıştır. Zorbalık terimi Ken Rigby'nin tanımıyla ise bir kişi ya da grubun kendisinden daha az güçlü bir kişi ya da gruba karşı sergilediği tekrar eden zarar verici, saldırgan davranışlardır. Bu davranış fiziksel saldırı ve sözlü tacizde olduğu gibi açık bir şekilde ya da kasıtlı ve uzun süreli devam eden şekilde; dışlama, söylenti yayma ve siber teknoloji kullanarak başkasını üzme şeklinde de gizli olabilmektedir (Rigby, 2011).

2.1.1.1. Zorbalık Türleri

Zorbalık kavramıyla ilgili araştırmaların çoğu son 30 yılda yapılmıştır. Batı'da zorbalıkla ilgili sistematik bir çalışma İskandinav ülkelerinde başlamıştır. Zorbalıkla ilgili kayda değer ilk yayın ise; Dan Olweus'un 1978' de yayınlanan "Okulda Saldırganlık" isimli kitabıdır. Son zamanlarda tüm dünyada zorbalıkla ilgili araştırmalar yapılmaktadır. Zorbalığın evrensel olarak kabul edilmiş tek bir tanımı yoktur. Bazı araştırmacılar saldırgan davranışı zorbalık olarak tanımlarken, diğerleri bu tür davranışların zorbalık olarak kabul edilebilmesi için kalıcı ve tekrarlayıcı olması gerektiğini savunmaktadır (Smith, 2016).

Olweus "bir kişi, bir veya birden daha fazla kişi tarafından zaman zaman, tekrar eden olumsuz eylemlere maruz kaldığında zorbalık yapılır" diye yazmıştır. Bu tanımın üç önemli yönü vardır: olumsuz davranış, tekrarlama ve güç dengesizliği bu tanımda belirtilen olumsuz davranış, saldırgan davranış tanımlamak için kullanılır. Kasten saldırmak, yaralamaya, zarar vermeye veya rahatsızlık vermeye çalışmak olumsuz bir davranıştır. Olumsuz davranış; fiziksel temas yoluyla veya sözlü olarak yapılabilir. Aynı zamanda yüz ifadeleri veya jestlerle müstehcen jestler yapmak olumsuz davranış davranışlarından biridir (Olweus, 1994).

Bir davranışın zorbalık olarak nitelendirilmesi için belli özellikler içermesi gerekir. Bunlar:

- Davranış, saldırganlık veya kasıtlı zarar verme içermelidir.
- Tekrar eden bir davranış olması gerekir.
- Saldırgan ve mağdur arasında bir güç dengesizliği olmalıdır.

Olweus' a göre zorbalık bir saldırgan davranış biçimidir. Bu tür davranışları bir başkasına zarar verme girişimi olarak nitelendirebiliriz. Zorbalığın tanımı konusunda evrensel bir fikir birliği olmamasına rağmen, zorbalığın iki kriteri karşılayan bir zorbalık eylemi olduğu konusunda bir fikir birliği vardır. Birincisi, bu bir tekrardır ve bir kereden fazla olur. İkincisi, bir güç dengesizliği vardır. Bu güç dengesizliğini kurbanların savunması zordur. Smith'e göre zorbalık; güç dengesizliği ile tekrarlayan saldırgan davranışlardır. Diğer bir deyişle başka birine zarar vermek için tasarlanmış bir davranıştır (Smith, 2016). “Zorbalık daha güçlü bir kişinin, kendisinden daha az zayıf olan birine karşı tekrarladığı fiziksel ve psikolojik baskılar olarak nitelendirilmektedir. Rigby ise zorbalığı “acı verme arzusu, incitici eylem, güç dengesizliği, tekrarlama, haksız güç kullanımı ile saldırganın açık bir şekilde bu durumdan zevk alması ve mağdur kişinin baskı altında olma hissi” olarak tanımlamaktadır (Rigby, 2011).

Olweus, zorbalık davranışlarını iki gruba ayırmıştır. Bunlardan biri doğrudan zorbalık, diğeri ise dolaylı zorbalıktır. Vurmak, tekmelemek, hakaret etmek, tehdit etmek, saldırgan ve rahatsız edici yorumlar doğrudan zorbalıklardan kaynaklanıyor olabilir. Aynı şekilde dolaylı zorbalık da acı verici olabilir: Dışlanma, bir arkadaş grubuna katılmaya izin verilmemesi ya da arkadaş edinmenin önlenmesi gibi davranışlar dolaylı zorbalıktır. Fiziksel zarar vermenin yanı sıra alay etmek, isim takmak gibi eylemler doğrudan zorbalık olarak sayılabilir. Genel olarak, erkeklerin kadınlara göre doğrudan zorbalığın bir parçası olma olasılığı daha yüksektir. Dolaylı zorbalık ise bireyin psikolojik durumuna saldırma niyeti taşımaktadır. Bu nedenle dolaylı zorbalık, söylenti yaymanın yanı sıra sosyal ilişkilere zarar vermektedir. Kadınların bu tür zorbalıklar da bulunması erkeklere göre daha olasıdır. Bu zorbalık türünün diğerlerine göre etkisi daha uzun sürelidir. Aynı zamanda doğrudan zorbalığa göre daha zarar verici olduğu düşünülmektedir. Zorbalık, kendi içerisinde birçok eylem içerebilir. Zorbalık içeren bu eylemler farklı şekilde gerçekleştirilebilir. Doğrudan ve dolaylı olarak gerçekleştirilen zorbalık eyleminin, literatürde tanımlanmış olan farklı çeşitleri bulunmaktadır. Bunlar:

- Sözel Zorbalık: Bir kişiyi adlandırma veya alay etme girişimidir. Birine eşcinsel, aptal, çirkin veya geri zekalı demek bir örnektir. Tehditler de sözel zorbalığa dahildir. Tehditler ve rahatsız edici sosyal durumlar insanların sosyal hayatını zorlaştırmaktadır.

- **Duygusal Zorbalık:** Duygusal zorbalık, sosyal ve istenmeyen akran ilişkileri yoluyla insanlara zarar verir. Kasıtlı olarak olumsuz manipölasyon, dedikodu yayma, sosyal medyada zorbalığa uğrama gibi davranışlar bu tür zorbalıkları içerir. Bu tür zorbalık kadınlar arasında daha yaygındır. Kızlar, fiziksel güç gerektirmediği için bu tür zorbalığı tercih etme olasılıkları daha yüksektir. Araştırmalar, bu tür zorbalığın en etkili ve acı verici olabileceğini gösteriyor, bu nedenle duygusal zorbalığa odaklanmak önemlidir.
- **Cinsel Zorbalık:** Bir kişiye karşı cinsel açıdan zararlı, aşağılayıcı ve tekrarlayıcı davranışlardan oluşur. Bu tür taciz örnekleri arasında müstehcen küfürlü dil, kaba dil, müstehcen hareketler, cinsel teklifler ve pornografi sayılabilir. Zorba, bir kız veya oğlanın fiziksel özellikleri, cinsel gelişimi veya çekiciliği hakkında kaba sözler söyleyebilir. Aşırı durumlarda, bu cinsel taciz, taciz veya cinsel saldırı anlamına gelebilir. Cinsel istismar, bu tür aşırılıklara kapı açar.
- **Siber Zorbalık:** Zorbalık davranışını gerçekleştirmek için internet ve diğer dijital cihazların kullanılmasıdır. Bu aynı zamanda çevrimiçi zorbalık veya zorbalık olarak da bilinir. Bu, başkaları hakkında rahatsız edici bilgileri taciz etmek veya yaymak için çeşitli elektronik iletişim araçlarının kullanılmasıdır.
- **Fiziksel Zorbalık:** Vurmak, tekmelemek, yumruklamak ve kişiye ait eşyaları almak veya onlara zarar vermek gibi eylemleri içermektedir. Mesela bir öğrenciyi dolaba itmek veya dövmek fiziksel zorbalık davranışı olarak kabul edilir. Bu zorbalık türünü gözlemlemek veya buna müdahale etmek daha kolaydır (Bauman ve Del, 2006).

2.1.2. Zorbalığın Nedenleri

Zorbalıkla ilgili yapılan çalışmalar zorbalığın birçok nedeni olduğunu göstermektedir. Bireysel etkenlerden, kitle iletişim araçlarından, aileden, arkadaş çevresinden, okuldan ve yaşanan çevreden kaynaklanan etkenler çocuğu zorba olma yönünde risk altına sokabilmektedir. Zorbalık konusu üzerinde geçmişten günümüze birçok çalışma yapılmıştır. Bu araştırmaların sonucunda, söz konusu eylemin birçok sebebe bağlı olarak ortaya çıkabileceği sonucuna varılmıştır. Yani zorbalık eylemini ortaya çıkaran tek sebep olmadığı gibi, sebeplerin fazla olması da bu tür davranışların ortaya çıkma oranını arttırmaktadır. Zorbalık davranışının ortaya çıkmasının birçok sebebi olduğu

gibi, bu sebeplerin kategorize edilmesinin de önemi büyüktür. Örneğin yapılan araştırmaların birçoğunda cinsiyet ve yaş değişkeni göz önüne çıkmaktadır. Bu araştırmalarda, erkeklerin, kızlara göre daha fazla zorbalık davranışı göstermesinin yanı sıra, yaşı daha yaşı büyük olan kişilerin, küçük olanlara kıyasla bu davranışı daha fazla ortaya çıkardıkları bulunmuştur. Genel olarak yaş ve cinsiyet değişkenleri hesaba katılsın veya katılmasın bu davranışı sergileyen kişilerde tespit edilmiş ortak özellikler vardır. Örneğin; çok hızlı bir biçimde sinirlenip kolay yatışmama, toplumsal kurallar ve hukuki sınırlara uymakta problem yaşama, toplumla iletişime geçme ve sorun çözmede zorluk yaşama ve sorunlarını genelde şiddete başvurarak çözme gibi davranışlar bu ortak özelliklerin içinde yer almaktadır. Araştırmalarda zorbalık yapan erkek çocukların fiziki gelişimsel özellikleri bakımından arkadaşlarından daha kuvvetli ve daha kilolu oldukları görülmüştür. Bu bağlamda bazı araştırmacılar genetiğin de zorbalığa katkıda bulunduğunu belirtmektedir (Craig, 2003).

Bugüne kadar yapılmış birçok çalışma göstermiştir ki, çocukluk döneminde ihmal, istismar veya birtakım antisosyal davranışlara maruz kalmış kişiler, zorbalık davranışını gösterme konusunda daha fazla etkin olmaktadır. Ancak çocuğuna olması gerektiği kadar bakım veren, duygusal ve fiziksel ihtiyaçlarını karşılayan ve bununla beraber çocuklarının davranışlarını takip eden kişilerin çocuklarında bu tür davranışların görülme sıklığı daha azdır. Ebeveynler çocuklarıyla iletişim kurarken dikkatli davranıyorsa ve bu iletişim uygun bir ebeveyn – çocuk etkileşimini tarif ediyorsa; çocuklar büyüdüleri zaman, arkadaş ve romantik ilişkilerini daha uygun bir şekilde düzenleyebileceklerdir. Çocukların ebeveynlerini taklit etme davranışını göz önünde bulunduracak olursak, ihmal veya istismar gören çocukların sağlıklı bir ruh ve beden bütünlüğü oluşmayacağından kimlik bütünlükleri de oluşmayacaktır. Ayrıca fiziksel istismar gören çocukların, bu davranışları gün içinde sergileme oranları da artacaktır. Her bir çocuk gün geçtikçe gelişmeye ve büyümeye devam edecektir. Büyümeye devam ederken yeni nesne, insan ve durumlarla karşılaşmaya başlayacak ve bununla beraber yeni şeyler öğrenecektir. Hiç şüphesiz ki hayatlarına giren yeni nesneler içerisinde teknolojinin gelişmesiyle beraber televizyon, bilgisayar ve diğer teknolojik aletler de varlığını koruyacaklardır. Bu tür ve benzeri türlerdeki yayın organlarından maruz kaldıkları şiddet içerikli her türlü durum saldırganlığa dair duyarlılığı azaltmaktadır. Bu duyarlılık azaldığı zaman, herhangi bir problemi çözerken şiddete başvurma oranları artacaktır. Buna ek olarak şiddeti zihinlerinde

normalleştirmeye başlayacaklarından dolayı, bu durumu süregelen bir hale getirmeleri çok doğal bir sonuç olarak karşımıza çıkacaktır (Sönmezay, 2010).

Bir zorbalık eyleminin ortaya çıkmasında veya bu davranışın engellenmesinde en önemli faktörlerden birisi hiç şüphesiz ki arkadaş çevresidir. Çocuklukta suç işleme eğilimini arttıran veya azaltan birtakım dinamikler vardır. İçine dahil olunan oyun grubundaki kişilerin özellikler, okul ve mahalle arkadaşlığı da bu eğilimi etkileyen etmenlerden bazılarıdır. İçine dahil olunan gruptaki kişilerin şiddete başvurma sıklığı ve okulda öğretmenlerin, ev ve ev çevresinde de ebeveynlerin bu davranışlara karşı tepkileri oldukça önemlidir. Yani bir denetim mekanizmasının var olması ve bu tür durumlardaki düzenlemeleri iyi yapabiliyor olması bu davranışların sergilenmesini azaltabilir. Ancak aşırı katı ebeveyn ve idarecilerin var olması bu durumu daha tehlikeli bir hale getirebilir (İrfaner, 2009).

2.1.3. Zorbalığın Sonuçları

Zorba olma ve mağdur olma eylemlerine dahil olma sonuçlarının incelendiği çalışmalar incelendiğinde zihinsel ve fiziksel sağlık sonuçlarının var olduğu görülecektir. Rigby bu sonuçları dört kategoride tanımlanmıştır (Rigby, 2011).

- Düşük Psikolojik İyi Olma Durumu: Genel mutsuzluk, düşük benlik saygısı ve hayal kırıklığı hissiyatı ve üzüntü gibi durumların oluşturduğu genel acı verici zihinsel olayların toplanmasıdır.
- Zayıf Sosyal Adaptasyon: Sosyal çevrede birine doğru yöneltilen nefret hissini içermektedir. Okul ya da çalışma alanı için net bir şekilde ifade edilmeyen hoşnutsuzluk durumu, açıkça görülen yalnızlık, sosyal izolasyon ve devamsızlığı içermektedir.
- Psikolojik Stres ve Kaygı: Bu kategori ilk iki kategoriye göre daha ciddi olduğu düşünülen yüksek seviyede anksiyete, depresyon ve intihar düşüncesi içermektedir.
- Fiziksel Rahatsızlık: Tıbbi teşhislerle ortaya konan fiziksel hastalık durumu açık bir şekilde belirtiler göstermektedir. Psiko-somatik semptomlar bu kategoride içerisinde bulunmaktadır.

2.2. Kavramsal Açıdan Siber Zorbalık

Günümüzde bilişim teknolojileri gelişmekte ve özellikle internet ve cep telefonu gündelik yaşam içinde her alanda yaygınlaşmaktadır. İletişim teknolojilerindeki bu hızlı değişimin getirdiği en önemli sorunlardan biri öğrencilerin okullarda ya da sosyal çevrelerinde uyguladıkları ya da maruz kaldıkları zorbaca davranışların sanal ortama taşınmasıdır. Bu durum yeni bir zorbalık türünü gündeme getirmiştir.

2.2.1. Siber Zorbalık

Alan yazında “zorbalık” kavramının üzerinde uzlaşılan tek ve ortak bir tanımı bulunmamaktadır; ancak çoğunlukla Olweus (1994) tarafından yapılmış tanıma atıf yapılmaktadır. Zorbalık kavramı ile ilgili kapsamlı çalışmalar yapan Olweus (1994) zorbalığı, savunmasız bir kişinin ya da grubun psikolojik veya fiziksel olarak daha güçlü kişi veya grup tarafından olumsuz davranışlara maruz kalma durumu olarak tanımlamıştır. Davranışın zorbalık olarak nitelendirilebilmesi için ise aşağıda bulunan üç koşulu da sağlaması gerekmektedir;

- Kasti olarak zarar verme düşüncesiyle yapılan saldırı niteliğindeki davranışların varlığı.
- Davranışın sürekli olarak tekrarlanması (zorbanın davranışı bir kez değil sürekli olarak yapılması).
- Zorba ve mağdur arasında güç dengesinin bulunmamasıdır.

Tanımda ve Olweus (1994) tarafından belirtilen üç koşulda görüldüğü üzere zorbalık, sistematik olarak karşı tarafa zarar veren güç kullanımıdır. Zorbalık davranışında birey ya da gruplar arasında güç dengesizliği vardır. Zorbaca eylem, bilinçli olarak kişinin karşısındakine zarar verme niyeti taşıyan davranışlarını içermektedir; aynı zamanda bireyleri baskı ve denetim altında tutan her türlü davranış ya da tutum da zorbalık olarak nitelenmektedir. Gelişen teknolojinin gençler tarafından daha yoğun kullanılması sonucunda okul ortamında yaşanan zorbalık davranışlarının sanal ortama taşındığı görülmektedir. Bilişim teknolojilerinin kötü niyetli kullanımı, günümüzde zorbalığın değişen yüzü olarak nitelenebilecek siber zorbalığın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Siber zorbalık, neden olduğu sorunlar sonucunda araştırmalarda saldırganlık (dolaylı ya da ilişkisel) çerçevesinde ele alınan bir konu haline gelmiştir (Bayar ve Uçanok, 2012).

Zorbalık günümüzde okullarda sıklıkla görülen bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Zorbalık davranışı, teknolojinin hızla ilerlemesi ve gençler tarafından yoğun bir şekilde kullanılması ile birlikte teknolojik araçlar kullanılarak yapılmaya başlanmıştır. Bu durum okulda öğrencilerin uyguladıkları zorbalıklara siber zorbalık adı ile yeni bir türün eklenmesine neden olmuştur. Siber zorbalık kavramı farklı araştırmalarda internet zorbalığı (internet bullying), internet saldırganlığı (internet aggression), internet tacizi (internet harassment) ve elektronik zorbalık (electronic bullying) gibi isimler ile de kullanılmaktadır. Siber zorbalık, internet aracılığı ile kişilerin kasıtlı ve sürekli bir şekilde zarara uğratılması olarak tanımlanmaktadır. Kısa ve basit görünen bu tanım, içerisinde önemli noktaları taşımaktadır. Bir davranışın siber zorbalık olarak tanımlanabilmesinde davranışın tesadüfi olarak değil kasıtlı olarak gerçekleşmesi gerekmektedir. Ayrıca davranışın karşıdaki kişiye zarar verici olması ve bilgisayar, cep telefonu gibi teknolojik araçlar ile gerçekleştirilmesi ayırıcı özellik taşımaktadır. Siber zorbalık taciz veya tehdit içeren mesajlar (metin veya e-posta ile) göndermeyi, bir web sitesi veya sosyal paylaşım sitesi aracılığı ile (Facebook gibi) bir kişi hakkında küçük düşürücü yorum yapmayı, tehdit içerikli paylaşımlarda bulunmayı içermektedir. Siber zorbalık, "bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak bir birey ya da gruba, özel ya da tüzel bir kişiliğe karşı yapılan teknik ya da ilişkisel tarzda zarar verme davranışlarının tümüdür (Arıcak, 2011).

Bill Belsey ilk kez 2004 yılında siber zorbalık kavramını ifade etmiştir. Kavramın “çevrim içi zorbalık”, “dijital zorbalık”, “internet zorbalığı” şeklinde de ifade edildiği görülmektedir. Alan yazını incelendiğinde siber zorbalık kavramının birçok araştırmacı tarafından tanımlandığı görülmüştür. Bu tanımlamalar ise şu şekildedir:

Willard (2007) siber zorbalığı; “Saldırganlık yapılması amacıyla rahatsız edici mesajların internet üzerinden gönderilmesi” olarak tanımlamıştır (Willard, 2007).

Belsey (2019) göre siber zorbalık; “İnternet üzerinden bir başkasına zarar verme amacıyla yapılan ve süreklilik içeren davranışların internet teknolojileri yoluyla yapılmasıdır” (Belsey, 2019).

Mason (2008) göre siber zorbalık; “Bireye yönelik taciz ve tehdidin kolaylaştırılması amacıyla sürekli olarak iletişim teknolojileri üzerinden yazılar, görüntüler gönderme” olarak tanımlanmaktadır (Mason, 2008).

Hukuka aykırı olarak bir eylem olarak siber zorbalık, öncelikle gelişmiş ülkelerde ortaya çıkmış ardından dünyanın her tarafına yayılmıştır. Bilişim teknolojilerinin

aracılığıyla zorbalık sadece okul çevresi ve sokaklarla sınırlı kalmayıp her yerde ve her saat diliminde karşımıza çıkmakta ve buna maruz kalan bireyleri depresyona sokan hatta intihara sürükleyen bir boyuta da ulaştırabilmektedir. Siber zorbalık, geleneksel zorbalık gibi fiziksel güç kullanmayı gerektirmediğinden mağdurla karşı kaşıya olmayı ya da aynı mekân içerisinde bulunmayı gerektirmemektedir. Bu sayede siber zorbalık yapan kişiler kolaylıkla kimliklerini gizleyebilmektedir (Yetim, 2015). Siber zorbalığın karanlık ve tehlikeli taraflarından biri de sanal ortamda zorbanın kimliğini rahatça gizleyebilmesidir. Sanal ortamın denetimden uzak olması zorbanın amacına rahatlıkla ulaşmasını da sağlamaktadır. Bireylerin birbirlerine gönderdiği kişisel mesajların, görüntülerin ve ses kayıtlarının denetime tabii tutulmaması, gerçekleştirilen eylemlere tanık herhangi bir kimsenin bulunmaması, siber zorbanın kim olduğunun belirlenmesini güçleştirmektedir. Aynı zamanda siber zorbalar genellikle karşı tarafta oluşturdukları korkuyu ve endişeyi göremediklerinden yüz yüze gerçekleştirilen zorbalıktan farklı olarak yapılan hareketin ölçüsünü ayarlayamamaktadırlar (Eroğlu ve Güler, 2015).

Siber zorbalığın bir diğer tehlikeli yanını ise kısa zamanda sınırsız sayıda kullanıcıya ulaşma olanağıdır. Siber ortamda birçok kişiye ulaşabilme imkanının olması, zorbalığın denetimini ve maruz kalan bireyin zorba ile baş edebilmesini güçleştirmektedir. Mağduru rencide eden e-postalar, eş zamanlı olarak birçok kullanıcıya gönderilebilmekte ve internet ortamında yapılan yorumlar da kısa zamanda çok fazla kullanıcının görmesini sağlayabilmektedir. Bu durum mağdur olan birey üzerinde çok daha kötü etkiler yaratabilmektedir. Siber zorbalık ve geleneksel zorbalığın birleşim noktalarına bakıldığında hem siber zorbalıkta hem de geleneksel zorbalıkta görülebilen ortak noktalar şunlardır: Bireyi zarar veren davranışlara maruz bırakma, güç dengesizliği, davranışın tekrarlı bir biçimde kasıtlı bir biçimde yapılması. Bu iki zorbalık türünü birbirinden ayıran özelliklerini ise Smith (2016) şu şekilde sıralamıştır:

- Zorbalığın kişi ile elektronik ortamda iletişime geçilebilmesi esnasında gerçekleşmesi sanal ortamda anonimliği beraberinde getirmektedir.
- Sanal ortamda gerçekleşen zorbalığın ardından mağdur tarafından verilen tepki kısa vadede görülemediğinden empati ve pişmanlık durumu azalabilmektedir.
- Sanal ortamda gerçekleşen herhangi bir olaya tanık olanların rolü geleneksel zorbalığa tanık olanların rollerinden farklıdır. Tanık, eylem gerçekleştiği anda

mağdurla birlikte olabilir, zorba ile beraber olabilir ya da her iki durumdan farklı olarak ilgili bir site veya sohbet odasında zorbalığa şahit olabilir.

- Geleneksel zorbalıkta fiziksel güç söz konusudur. Siber zorbalıkta fiziksel güç kullanmak gerekmez.
- Sanal ortamda gerçekleşen zorbalığın seyircisi daha fazladır. Kötü yorumları okuyabilecek kitle çok büyüktür.
- Geleneksel zorbalık bir yerde ve belirli bir zamanda gerçekleşir. Siber zorbalıkta zaman ve mekân belirsizdir.
- Siber zorbalıkta zorba kişi mağduru evinde bile gönderdiği saldırgan mesajlarla huzursuz edebilir.

Dünyanın her yerinde suç unsuru haline gelmeye başlayan siber zorbalık, genellikle teknolojiyi yüksek oranda kullanan ve kullanma becerisi sahip olan okul çağındaki çocukları tehdit etmektedir. Geleneksel zorbalıktan farklı olarak siber zorbalığın, haftanın her günü ve her saat diliminde işlenebilme potansiyeli olduğundan bu durum mağdurun daha ağır bir depresyon sürecine girmesine, özgüvenini yitirmesine neden olabilmektedir. Siber zorbalığın süresinin ve sıklığının arttığı durumlarda boyut değiştirerek mağdurda intihar düşüncesi de oluşturabilmektedir. Dijital ortamda çocuklar veya ergenler kolay bir şekilde hem zorba hem de mağdur olabileceği görülmektedir (Yetim, 2015). İsimsiz telefon çağrıları, isim gizli tutularak gönderilen spam e-postalar, tehdit ve hakaret içerikli, bir kişi veya grubu lekelemeye yönelik olarak mesaj ve e-posta ile yayılan ses, görüntü, metin ve virüslü e-postalar siber zorbalık ismi altında toplanmıştır. Siber zorbalığın küçük formları geleneksel zorbalıkta olduğu gibi karşıdaki kişiyi göz ardı etmeyi, o kişiye saygısızlık yapmayı, o kişi ile alay etmeyi, başka bir deyişle kişiyi huzursuz etmeyi içermektedir. Daha yıkıcı biçimlerini ise bir kişi hakkında söylenti yaymak, kişiyi gizlice takip etmek, kişiyi fiziksel olarak tehdit etmek ve o kişinin söylediği şeyleri başkalarına teknolojik araçlar aracılığı ile yaymak oluşturmaktadır. Bir davranışın zorbalık olarak değerlendirilmesinde güç dengesizliğinin varlığı, sürekliliğin olması ve kasıtlı olarak zarar verme amaçlı gerçekleşmesi olmak üzere üç temel etmen bulunmaktadır (Korkmaz, 2018). Bu üç ölçütten süreklilik yani tekrarlanma durumuna bakıldığında bu sürecin siber zorbalık durumunda daha farklı şekilde meydana geldiğini ifade etmiştir. Siber zorbalığın bir kez gerçekleşmesine rağmen siber ortamda çok sayıda kişi tarafından görülmesi, siber ortamdan kaybolmasının zor olması, farklı kişilerce de paylaşılabilmesi gibi nedenler ile

davranışın olumsuz sonuçları mağdur açısından sürekli tekrarlanmaktadır. Zorbalık davranışlarında amaç karşıdaki kişiye zarar vermektir. Ancak siber zorbalık karşıdaki kişiye zarar verme amacı dışında eğlenmek, şakalaşmak amaçları ile de meydana gelebilmektedir (Yaman vd. 2011).

Siber zorbalığın okullarda karşılaşılan genel zorbalığın bir uzantısı olması nedeni ile siber zorbalığın profilinin oluşturulmasından önce en yaygın karşılaşılan zorbalık biçimlerine ve bu zorbalıkların hangi koşullarda meydana geldiğini bakılması yararlı olmaktadır. Zorbalığın açık ve gizli olmak üzere iki formu bulunmaktadır. Açık zorbalık dövüşmek, tekmelemek, itmek, cinsel dokunma gibi fiziksel saldırganlıkları içermektedir. Bu zorbalıklara akran grubundan dışlanma, gizlice takip etme, rahatsız edici bakışlarda bulunma, dedikodu çıkarma, sözlü tehdit ve tacize maruz bırakma gibi gizli zorbalıklar eşlik edebilmektedir. Gizli zorbalıklar rastgele bir kişiye yapılabileceği gibi ayrımcılık içeren şekilde de gerçekleşmektedir. Okullarda zorbalığı dostça yapılan şakalardan ayıran bazı koşullar bulunmaktadır. Bu koşullar zorbalığın kasıtlı, ısrarcı ve acımasız olmasıdır. Failler ve mağdurlar arasında güç dengesizliği bulunmaktadır. Siber zorbalık pek çok şekilde ortaya çıkabilmektedir. Bir kişiye ve gruba kaba ve öfkeli mesajlar göndermek, kişileri rahatsız edici ve tekrarlayıcı biçimde mesajlar ile taciz etmek, tehlikeli ve korkutucu tehditlerde bulunmak, kişi ve kişiler hakkında doğru olmayan, zarar verici ve aşağılayıcı ifadelerde bulunmak ve bunları yaymak, başka biri gibi davranarak suç niteliğinde davranışlarda bulunmak siber zorbalığa örnek oluşturmaktadır. Ayrıca kişilerin özel mesajlarını, görüntülerini ve kişi hakkında utandırıcı bilgileri başkaları ile paylaşmak, kişiden utanç verici bilgi ve görüntülerini istemek, kişiyi gruptan dışlamaya yönelik eylemlerde bulunmak, kişiyi dışlamaya yönelik materyallerini web sitelerinde, bloglarda ve e-posta aracılığı ile yayınlamak da siber zorbalığı oluşturmaktadır. Siber zorbalık e-posta, tartışma grupları, sohbet araçları, anlık mesajlaşma uygulamaları, haber grupları, mobil cihazlar üzerinden mesajlaşma ve görüntülü iletişim ile gerçekleşebilmektedir. Siber zorbalık zaman zaman cinsel tacizi içermekte; zaman zaman ise ırksal, dini ve kültürel önyargı ile ilgili olmaktadır (Willard, 2005).

Gençler arasında çevrimiçi davranışlara yönelik olarak hatalı bazı düşünceler bulunmaktadır. Çevrimiçi ortamlarda özgür şekilde konuşma haklarının olduğu, internette gizliliklerin veya ifadelerin yol açtığı zararlardan bağımsız olarak başkaları hakkında istediği her şeyi söyleme hakkı olduğu ve çevrimiçi gerçekleşen olayın çevrimiçi ortamda kalması gerektiği gibi hatalı düşünceler siber ortamlarda olumsuz davranışların

oluşmasında ve bu davranışların gün ışığına çıkmamasında etkili olmaktadır. Siber zorbalığın okullarda denetlenmesini zorlaştıran üç özelliği bulunmaktadır. Bu özellikler anonimlik, sınırsız izleyiciye ulaşabilme ve cinsel açıdan rahatsız edici davranışların siber zorbalığın yaygın bir biçimi olmasıdır. Çoğu siber zorbalık anonim olarak gerçekleşmektedir. Çünkü zorbalar ekran isimleri ile kendi kimliklerini saklamaktadır. Bu durum okullarda çeşitli zorluklar oluşturmaktadır. Siber zorbalık anonim olarak başlasa da zaman içerisinde okuldaki öğrenmeyi etkilemekte, öğrenciler için sosyal ve psikolojik açıdan yıkıcı olabilmektedir. Siber zorbalık ne kadar uzun süre devam ederse o kadar çok sayıda kişi zorbalığa katılmakta ve sınırsız bir kitleye ulaşabilmektedir. Okulda arkadaşlar arası bir şaka ile başlayan olay siber ortamda gizli psikolojik zorbalık olarak hızla büyüebilmektedir. Binlerce siber alanda yüzlerce kişinin katılımı ile olay gelişmekte, okulda siber zorbalık yapmayan kişilerin siber ortamların arkasına sığınarak zorbalık davranışlarına katılmasına neden olabilmektedir. Ayrıca yapılan araştırmalar siber zorbalıkların büyük oranda cinsel içerikli olduğunu göstermektedir. Bu üç özellik okullarda hukuki ve eğitsel açıdan endişe oluşturmaktadır. Okullar öğrencilerin çevrimiçi davranışlarını takip etmekte ve bunu denetleme noktasında sınırları belirlemekte güçlük yaşamaktadır. Siber zorbalık çoğu zaman denetlenebilir sınırların dışında gerçekleşmektedir. Okul dışında, evde, okul saatleri dışında gerçekleşmesi denetim ve müdahaleyi güçleştirmektedir (Shariff, 2005).

2.2.2. Siber Zorbalık Türleri

Siber zorba failleri, kurban olarak seçtiği kişilere, zarar verebilecekleri çeşitli yöntemler uygularlar. Siber zorbalığın; çevrimiçi kavga etme davranışlarından, siber tacize kadar birçok davranış formu bulunmaktadır. Bu nedenle siber zorbalık türleri çoktur ve siber zorbalık eylemleri için çok sayıda araçlar kullanılır. Bazen bu davranışlar, ilave etkiye sahip kombinasyon halinde yapılır (Bauman, 2007). Siber zorbalık eylemlerini yedi farklı kategoride tanımlamıştır. Bunlar;

- Aşağılamak,
- Başka bir kimliğe bürünmek,
- Çevrimiçi kavga etmek,
- Siber taciz,

- İfşa etmek,
- Kandırmak, dışlamak ve bezdirmektir

Aşağılamak: Çevrimiçi olarak birisini aşağılamak. Bir kişinin arkadaşlığına veya itibarına zarar verecek, acımasız dedikodular veya söylentiler yaymaktır.

Başka bir kimliğe bürünmek: Birinin hesabına girerek, o kişi gibi görünüp başkalarına mesaj atmak, hesap sahibinin imajını çizmek, başını derde veya tehlikeye sokarak, kişinin itibarına ve arkadaşlıklarına zarar vermek.

Çevrimiçi kavga etmek: Elektronik mesajlaşma aracığı ile kaba, öfkeli ve şiddetli bir dil kullanılarak kavga etmektir.

Siber taciz: Zararlı tehdit içeren veya çok korkutucu olan mesajlar göndermek ve kişinin güvenliği için korkup, endişe duymasına neden olan diğer çevrimiçi faaliyetlerle meşgul olmak.

İfşa etmek ve kandırmak: Birinin sırrını veya utanç verici bilgisini veya çevrimiçi görüntülerini paylaşmak. Bu eylem “kişi kandırılarak, bilgileri ve sırları öğrenilip daha sonra açığa çıkarmak için çevrimiçi paylaşarak” gerçekleştirilebilir.

Dışlamak: Birini çevrim içi bir gruptan “arkadaş listesi veya bir oyundan” kasten çıkarmak.

Bezdmek: Birine tekrar tekrar saldırgan, kaba ve rencide edici mesajlar göndermek.

Çok oyunlu çevrimiçi oyunlarda, çeteler oluşturularak, giriş yerlerini bloke etmek. Hedeflenen kişinin bilgisayarını veya web kamerasını kişinin bilgisi ve rızası dışında kontrol etmek ve böylelikle kişinin dosyalarına erişim sağlamak ve bilgisayarın işlevlerini/işlemlerini kontrol etmek. Kişinin utandırıcı, küçültücü mesajlarını veya müstehcen fotoğraflarının dolaşıma koymak. Çevrimi içi bir toplulukta birini sinirlendirmek, yıldırma veya aşağılamak için kasten tasarlanmış kötü niyetli, saldırgan yayın ve mesajlar göndermek. Birini çevrim içi sürekli izlemek, takip etmek veya şiddeti fazla olan tehditler etmek (Chisholm, 2014).

Arıcak’a (2011), göre siber zorbalık eylemlerinin iki türü bulunmaktadır. Bunlar; elektronik zorbalık ve elektronik iletişim zorbalığıdır. Kişilerin şifrelerini ele geçirmek, virüslü dosyalar göndermek, bilgisayar sistemini çökmek gibi eylemler elektronik

zorbalıktır. Bu zorbalık şekli daha çok teknik işlemlerle ilgilidir. İletişim araçları kullanılarak, kişinin izni dahilinde olmadan bilgi ve görüntülerini yayınlamak, kişilerle alay etmek, aşağılamak, söylenti yaymak ve ad takmak gibi eylemler ise elektronik iletişim zorbalığıdır. Siber zorbalıkla ilgili yapılan araştırmalarda, literatüre zorbalık çeşitleri ile ilgili farklı kavramlar eklenmiştir. Bu kavramlardan biri “griefing” diğeri ise “happy slapping” dir. Griefing, çevrimiçi oyunbozanlık anlamına gelmektedir. Online oyunlarda, oyuncuları kasten taciz veya farklı şekillerde rahatsız etmektir. Aynı zamanda oyunlarda küfretmek ve hile yapmak gibi eylemler bu siber zorbalık türünü kapsamaktadır. Happy slapping, bir grubun, bir kişiye saldırdığı esnada, gruptan birinin saldırı anını herhangi bir elektronik cihazla kaydetmesi ve daha sonra görüntülerin başkalarına gönderilmesi veya sanal ortamda paylaşmasıdır. Siber zorbalık eylemleri dijital ortamda ve iletişim teknolojileri aracılığıyla gerçekleştiği için yukarıda belirtilen siber zorbalık türleri de bazı araçlar vasıtasıyla gerçekleşmektedir. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte, farklı iletişim teknolojileri insan yaşamında yerini alırken, geleneksel ortamda yaşanan zorbalık eylemlerini de dijital ortama taşımıştır. Bu nedenle bazı teknolojik araçlar ve dijital platformlar siber zorbalık aracı haline gelmiştir.

2.2.3. Siber Zorbalığın Araçları

Bilgisayar, telefon ve internet teknolojisi hayatımızda büyük bir değişim meydana getirmekte ve her yaş grubuna fikirlerini ve deneyimlerini ülkemizde ve dünyada ifade etme olanağı sunmuştur. Sosyalleşme aracı olarak da kullanılan bu teknolojiler sadece okul, ev, iş yeri gibi sabit alanların dışında internet bağlantısının olduğu her yerden erişime açıktır. Erişimin sürekliliği ise pozitif yönlerinin yanında siber zorbalığın bu araçlarla her an gerçekleştirilebilme olasılığını da beraberinde getirmiştir. Anlık mesajlaşma, kısa mesaj, e-posta, sohbet odaları, sosyal ağ siteleri, çevrim içi oyunlar gibi araçlar zorbalılar tarafından da sıklıkla kullanılmaya başlanmıştır. Zorbalık davranışlarının gerçekleştiği platformlardan biri olan e-posta aracılığıyla iletişim kurma, zorbalılar tarafından iki nedenden ötürü sıklıkla kullanılmaktadır. Kullanma amaçlarından ilki tek bir e-postanın yüzlerce kullanıcıya gönderilebilmesi, ikincisi ise e-postayı gönderen kişinin kimliği hakkında gerçek ve net bir bilgiye sahip olunmamasıdır. Siber zorba ve mağdur olma olaylarında en çok hangi araçların kullanıldığının belirlenmeye çalışıldığı araştırmalarda benzer sonuçlar yer almaktadır (Kowalski ve Limber, 2007).

2.2.3.1. Sosyal Paylaşım Siteleri

Bu sitelere Facebook, Twitter, Instagram, Snapchat, Vine gibi örnekler verilebilmektedir. Bu siteler bireylerin kişisel profillerini oluşturmasıyla paylaşımlara olanak sağlayan uygulamalardır. Bireyler arası iletişimden gruplar arası iletişime ve arkadaşlarla ile iletişim kurmaya kadar her türlü aktivitenin organize edilebildiği uygulamaları içerisinde barındıran bu sanal ortamın, olumlu ve olumsuz etkilerinin neler olabileceği konusunda araştırmalar bulunmaktadır. Sade Beck (2004), internet aracılığıyla bireylerin duygularını ifade etmesinin kolaylaştığı, böylece aile içi iletişime benzer bir şekilde arkadaşlık ilişkilerinin kurulduğu ve kullanıcılar arasında sosyal bağların gelişip kuvvetlendiğini ileri sürmektedir (Sade Beck, 2004). Ancak olumlu ve olumsuz etkilerin bireyin kullanım amaçlarına bağlı olarak değişebilmektedir. Sosyal paylaşım siteleri eğitsel bağlamda kullanıldığında olumlu etkiler söz konusu iken saldırgan davranışların internet ortamında sergilendiği durumlarda ise olumsuz etkileri görülebilmektedir. Son zamanlarda sosyal paylaşım sitelerinin kullanıcı sayı fazlalığı da göze çarpmaktadır. Ülkemizde We Are Social verilerine göre 2019 Ocak ayında aktif sosyal medya kullananların sayısı 52 milyondur. Mobil cihazlar üzerinden sosyal medya kullanıcı sayısı ise 44 milyondur. Ülkemizde aktif bir şekilde kullanılan sosyal medya uygulamaları ise sırasıyla youtube (%92), instagram (%84) ve whatsapp (%83) uygulamalarıdır.

2.2.3.2. Anlık Mesajlaşma

Anlık mesajlaşma, iletişim kurma amacıyla kullanılan internet temelli uygulamalardandır. Bu uygulamalar, video transferi, görüntülü konuşma, çıkartma, animasyon satımı ve alımı gibi faaliyetlerin gerçekleştirilmesinde de kolaylık sağlamaktadır. Aynı zamanda bu uygulamalar diğer kullanıcıların çevrim içi olup olmadıklarını veya meşgul ya da müsait olduklarına ilişkin bilgiyi de görebilmeyi mümkün kılmıştır. Mobil cihazlar üzerinden anlık mesajlaşma ile yapılan iletişimin yoğunluğu artış gösterdikçe bu hizmeti sunan işletmelerin sayısında da artış yaşanmıştır. En çok tercih edilen anlık iletişim araçları; whatsapp, facebook messenger, skype, we-Chat, line, viber şeklinde sıralanabilir. Ülkemizde en çok kullanılan mesajlaşma uygulaması ise We Are Social'ın verilerine göre youtube olarak görülmektedir. Diğer uygulamalar ise sırasıyla instagram, whatsapp, facebook ve twitter'dır (Yapraklı ve Altay, 2017).

2.2.3.3. Sohbet Odaları

Birçok kişinin aynı anda iletişim ve etkileşim sağlayabildiği, etkileşimin gerçek zamanlı olarak gerçekleştirildiği bir platformdur. Sohbet odalarında bireyler sohbet dışında birbirleri ile dosya alışverişinde, görüş ve fikir paylaşımında bulunabilmekte ve sesli veya görüntülü olarak iletişim sağlayabilmektedir. Sohbet odalarında aynı anda birçok insan birbirinin mesajını okuyup cevaplayabilmektedir. Sohbet odalarında bireylerin gerçek kişiler yerine tanımadığı kişiler ile konuşmayı alışkanlık haline getirmesi ve yüz yüze sohbet etmek yerine sanal ortamdaki arkadaşlıklardan hoşlanma durumu bağımlılığa dönüşebilmektedir. Bireyler sohbet odalarında kendisiyle ortak yanları olan kişilerle sohbet etme imkânı bulduğunu zannederken, tanımadığı yabancıların yaratabileceği zararlara karşı korunmasız kalmaktadır. Sanal ortamda zorbaların, diğer kişileri kimliklerini kolay bir şekilde gizleyip yanlış bilgilerle yanıltması bireylerde hayal kırıklığına da yol açmaktadır (Bauman, 2007).

2.2.3.4. Bloglar

Yazarın istediği bir konuda başlık ve içerik oluşturarak paylaşımına açtığı web sayfalarıdır. Herkese açık olabilen bloglar, bilgi alışverişini sağlayabilen, resim ve video gibi çeşitli dokümanlar eklenebilen bir platformdur. Bloglara resim, video gibi çeşitli içerikler eklenebilmesi ve bu içeriği okuyan kullanıcıların acımasızca yorum yapabilmeleri bu platformu zorbalar için başkaları hakkında sırların deşifre edilebileceği bir platforma dönüştürmektedir. Zorbalar, blogları; bireyleri utandırma, onlarla alay etme ve saldırgan davranışlarını sergileme amacıyla kullanabilmektedir (Peker, 2013).

2.2.3.5. Telefon

Cep telefonları aracılığıyla siber zorbalık davranışları, bireyleri utandırma veya acı verme amacıyla mesaj, resim, video ile mağdurun rızası olmadan yayınlama ve tehdit etme şeklinde kullanılabilmektedir. Zorbalar, genellikle cep telefonu aracılığı ile sessiz aramalar ve küfürli mesajlarla bireyleri taciz etmektedir.

2.2.3.6. Forumlar

Bir konuda fikir alışverişinde bulunabilen ve tartışabilen eş zamanlı olmayan bir iletişim platformudur. Bu platformlar benzer ilgi alanlarına sahip topluluklar için tasarlanmıştır. Bu platform üzerinden siber zorbalar; kişilerin düşüncelerini alaya alabilir, kişileri tehdit edebilir ve uygunsuz, kişiye zarar veren mesajlar gönderebilir.

2.2.3.7. E-Posta

Eş zamanlı ya da eş zamansız olarak mesajlaşma imkânı sağlayan bir platformdur. Yaygın bir şekilde kullanılan e-posta, zarar verici mesajlar gönderme, taciz ve tehdit etme amacı ile de kullanılabilir. Kişinin rızası olmadan ona ait sırların, bilgilerin paylaşılması suçtur. Fakat bu durumun suç olduğunun bilinmesine rağmen siber zorbalar tarafından e-posta hesapları ele geçirilebilmekte ve özel hayatın gizliliği ihlal edilmektedir.

2.2.4. Siber Zorbalık ile İlgili Kuramlar ve Modeller

Siber zorbalık davranışlarının temelinde yer alan nedenlerin incelenmesi, koruyucu ve risk faktörlerinin belirlenmesine yönelik olarak siber zorbalık, bazı araştırmacılar tarafından kuram ve teoriler çerçevesinde ele alınmıştır. Bu bağlamda genel olarak geleneksel zorbalık davranışlarının ve saldırganlığın açıklanmasında kullanılan kuram ve teorilerin siber zorbalığa uyarlandığı görülmekle birlikte siber zorbalık bağlamına özgü modelin geliştirildiği de görülmektedir. Bu bölümde siber zorbalığın açıklanmasında kullanılan kuram ve modellere yer verilmiştir.

2.2.4.1. Sosyal-Ekolojik Kuram

Ekolojik kuram hem doğrudan hem de dolaylı faktörlerin insan davranışı üzerindeki potansiyel etkisini göstermek için bir dizi örtüşen sistem ortaya koymaktadır. Araştırmalar, bu düzeylerin her birindeki risk ve koruyucu faktörlerin zorbalık davranışlarına katılım olasılığını etkilediğini göstermiştir. Siber zorbalık davranışları için risk ve koruyucu faktörleri Sosyal Ekolojik Yaklaşım temelinde incelemiş ergenlerin gelişimi özellikle ekolojik sistemler açısından incelendiğinde teknoloji ile etkileşimlerinin göz ardı edilemeyeceğini vurgulamıştır. Bireylerin mikro sisteminde yer alan aile, akran ve okul ile ergenin çevrimiçi ortamı arasında karşılıklı ve artan etkileşimlerin olduğu ifade

edilmektedir. Ergenlerin zaman geçirdiği çevrimiçi bağlamlar ve kişiler, gizliliklerini nasıl yönettikleri, teknolojik becerileri ve öz düzenlemeleri, kullandıkları, paylaştıkları ve yükledikleri içerikler açısından teknolojiye erişimleri ekolojik sisteme dahil edilmiştir. Mikrosistem düzeyinde ele alınan yaş, cinsiyet, kültür, etnik köken sosyoekonomik durum gibi bireysel özellikler siber zorbalıkla değişen düzeylerde ilişkilendirilmektedir. Mikrosistem düzeyinde empati becerisi, yüksek düzeyde ahlaki ayrılma, zorbalığa karşı tutumlar, zayıf ilişkilendirme ve problem çözme becerisi, geleneksel zorbalık yapma ve geleneksel zorbalığa maruz kalma gibi bireysel etkenlerin siber zorbalıkla ilişkili olduğu belirtilmektedir (Espelage, 2014).

Aile ilişkileri açısından ebeveynlerin çocuklarının teknoloji kullanımını denetlemesi, teknolojiye yönelik bilgi düzeyi ve farkındalığı, ebeveynler ile sorunlu ilişkiler, aile dinamikleri, ebeveyn tutumları siber zorbalığın yordayıcısı olarak ifade edilmektedir. Akran düzeyinde, siber zorbalığı destekleyen veya zorbalık yapan akranlar, akranlar arasındaki sosyal normlar ve beklentiler, diğer problemleri davranışlarda bulunmanın (alkol alma, sigara içme, madde kullanımı vb.) siber zorbalığın bir yordayıcısı olduğu belirtilmektedir. Teknolojiye erişim, teknolojinin sık kullanımı ve bağımlılık, çevrimiçi ortamlarda iletişim kurarken sansürün az olması ve yüksek beklentilerin çevrimiçi düzeyde siber zorbalığı yordayan etkenler olarak belirlenmiştir. Toplumsal düzeyde etkiler ise ilkokuldan ortaokula geçiş, siber zorbalıkla ilgili düzenleyici yasalar hakkında bilgi sahibi olma ve farkındalık düzeyi olarak ifade edilmektedir (Cross, 2015).

2.2.4.2. Barlett ve Gentile Siber Zorbalık Modeli

Barlett ve Gentile Siber Zorbalık Modeli siber zorbalıkla ilişkili psikolojik süreçleri açıklayan, öğrenmeye dayalı bir modeldir. Modelin siber zorbalığa özgü hazırlanan ve siber zorbalığı geleneksel zorbalıktan net bir şekilde ayıran yayınlanmış tek teori olduğu iddia edilmektedir. Bu şekilde siber zorbalığın geleneksel zorbalıktan farklılıklarını vurgulamanın, önleme ve müdahale programlarının içeriklerinin siber zorbalığın yaygınlığını azaltmayı amaçlayacak şekilde düzenlemesine olanak tanıdığı belirtilmektedir. Siber zorbalığı yordayan geçerli bir modelin, siber zorbalık ve geleneksel zorbalık arasındaki yüksek derecedeki örtüşme yerine farklılıklara odaklanması gerektiği vurgulanmaktadır. Modelin güçlü yanının, diğer kuram ve modellerin aksine siber zorbalığın bağlamı olan çevrimiçi ortama özgü olarak geliştirilmesi olduğu ifade

edilmektedir. Barlett ve Gentile Siber Zorbalık Modeli, sosyal bilişsel öğrenme teorisini temel alan Genel Saldırganlık Kuramı ve Genel Öğrenme Modelinden esinlenmiştir.

Barlett ve Gentile Siber Zorbalık Modeli'nin ilk öğrenme önermesi, birey teknoloji aracılığı ile başkalarına saldırgan davranışlar sergilediğinde; zorbanın mağdur tarafından anonim algılanması, zorba ve mağdur arasında fiziksel gücün bir öneminin olmaması, siber zorbalığın mağdur olan bireyde herhangi fiziksel bir etki ve iz bırakmaması, zorbanın sergilediği davranışının mağdur üzerindeki olumsuz sonuçları ve etkisini doğrudan gözlemleyememesi, mağdurun ebeveynleri veya yetkili kişilerce zorbanın belirlenememesi böylece cezalandırılmayacak olması gibi sonuçları öğrenmektedir. Her bir siber zorbalık davranışı bu sonuçların içselleştirildiği sürekli öğrenme denemeleri olarak hizmet etmektedir.

Siber zorbalık davranışını birkaç kez sergileme deneyiminden sonra saldırgan davranış otomatik hale gelmekte ve gelecekte bu saldırgan davranışın tekrarlanmasına neden olmaktadır. Modelin ikinci önermesi ise davranışın öğrenilmiş sonuçlarının içselleştirilerek otomatik hale gelmesi ve kolayca tekrarlanmasının davranışa karşı olumlu tutumların gelişmesine neden olmasıdır. Modelin bu önermesi için önemli olan, algılanan anonimlik ve çevrimiçi ortamda fiziksel gücün önemsizliği inancı ile siber zorbalık tutumları ve siber zorbalık yapma arasındaki ilişkidir. Modelin üçüncü önermesinde siber zorbalığa karşı tutumlarının bireyin kişiliği ile bütünleşmesinden sonra, tutumların davranışları yordadığı kuramsal çerçeveler vurgulanarak siber zorbalığa karşı tutumun gelecekteki siber zorbalık davranışlarını öngöreceği ifade edilmektedir. Siber zorbalığa karşı olumlu tutumların siber zorbalık sergileme ile ilişkili olduğunu vurgulanmaktadır.

2.2.4.3. Genel Saldırganlık Modeli

Genel Saldırganlık Modeli, ilk olarak saldırganlığa yönelik kişisel ve durumsal süreçleri açıklamak için Anderson ve Bushman (2002) tarafından geliştirilmiş, sosyal öğrenme, sosyal bilgi işleme, sosyal bilişsel teorileri bütünleştirerek saldırganlığa özgü kapsamlı ve bütüncül bir teorik çerçeve sunmaktadır (Anderson ve Bushman, 2002). Kişisel faktörler bireyle ilgili bireysel özellikleri (yaş, cinsiyet, kişilik özellikleri, değerler ve algılar, sosyo ekonomik düzey, internet kullanımı vb.) durumsal faktörler ise bireyin içinde bulunduğu durumu ve çevresel özellikleri (algılanan destek, okul iklimi, ebeveyn katılımı, algılanan anonimlik vb.) ifade etmektedir. Bireysel ve durumsal faktörlerin her

biri, bireyin algı, etkilenme ve saldırgan davranışa yatkınlık yaratan uyarılma düzeyini etkilemektedir. Modelde siber zorbalık ve siber mağduriyete yol açan kişisel faktörler açıklanmıştır. Kişisel faktörlerden cinsiyet ve yaş siber zorbalık ve mağduriyetle ilişkili bulunurken, siber zorbalık davranışı sergilemede intikam almak istemek, eğlenmek, teknolojik becerilerini ve güçlerini ortaya koymak, daha önce siber zorbalık veya geleneksel zorbalık yapmak ve siber zorbalık veya geleneksel zorbalık mağduru olmak gibi güdülerin neden olduğu belirtilmektedir. Kişilik özelliklerinden empati eksikliği ve narsisizmin siber zorbalık yapmayı yordadığı, sosyal zeka, hiperaktivite ve dikkat eksikliğinin ise siber mağduriyeti yordadığı ifade edilmektedir. Depresyon ve kaygı gibi psikolojik sorunların siber zorbalık yapmayı yordayabileceği gibi siber zorbalık yapmanın bir sonucu da olabileceği ifade edilmektedir. Sosyoekonomik düzey ve siber zorbalık yapma arasında bir ilişki olduğu belirtilirken, bunun nedeni sosyoekonomik düzey yükseldikçe bilişim ve iletişim teknolojilerine erişim olanağının artması olarak açıklanmaktadır. Siber zorbalık, değerler ve algılar açısından ele alındığında ahlaki onay ve ahlaki ayrılmanın siber zorbalıkla ilişkili olduğu belirtilmektedir (Kowalski ve Limber, 2007).

Modelde yer alan çevresel ve durumsal faktörler incelendiğinde algılanan akran ve aile desteği, ebeveyn tutumları ve algılanan okul ikliminin siber zorbalık ve siber mağduriyet açısından koruyucu bir etken olduğu açıklanmaktadır. Ayrıca internet ortamının kimliği gizleme olanağı sunması ve zorbalardan tarafından algılanan anonimliğin siber zorbalık yapma ile ilişkili olan durumsal faktörlerden olduğu belirtilmektedir. Modelde yer alan kişisel değişkenler sabit kalırken, çevresel ve durumsal değişkenler bireyin ortamı değiştiğinde değişebilmektedir. Kişisel ve durumsal faktörler bireyin mevcut iç durumunu bilişsel, duygusal ve uyarılma boyutunda etkileyebilir. Bu durum modelde siber zorbalık yapma için geçerlidir. Siber zorbalığa maruz kalmada bireyin mevcut içsel durumu siber zorbalığa uğradıktan sonra etkilenmektedir. Çünkü hem kişisel hem de durumsal faktörler bireyin mağduriyete yatkınlığını artırabilirken, siber zorbalık olayı gerçekleşene kadar siber mağdurların içsel durumları etkilenmemektedir. Genel Saldırganlık Modelinde siber zorbalık yapma ve siber mağduriyet durumunda birey kişisel ve durumsal girdileri ve içsel durumları dikkate aldıktan sonra değerlendirme ve karar verme süreçlerine girer. Geleneksel zorbalık ve siber zorbalık deneyimleri, psikolojik ve fiziksel sağlık, sosyal işlevsellik ve davranış bakımından mağdurlar ve zorbalılar için bazı olumsuz sonuçlarla ilişkilidir. Genel Saldırganlık Modeli bireylerin siber zorbalık sonucu

yaşadığı olumsuz durumların kişisel ve durumsal etkenleri oluşturarak siber zorbalık davranışları ile zorba veya mağdur olarak tekrar karşılaşmasını etkilediğini belirtir. Bu yönüyle Genel Saldırganlık Modelinin döngüsel bir model oluşunu ifade edilmektedir. Başka bir deyişle siber zorbalık sonucu yaşanan olumsuz sonuçlar da siber zorbalık davranışlarına neden olmaktadır (Anderson ve Bushman, 2002).

2.2.4.2. Planlanmış Davranış Teorisi

Planlanmış Davranış Teorisi, gerekçeli eylem teorisinin bir uzantısı olarak, bireylerin belirli davranışlara katılımını etkileyen faktörlerin belirlenmesi amacıyla Ajzen (1991) tarafından geliştirilmiş siber zorbalık davranışlarını Planlanmış Davranış Teorisi temelinde incelenmiştir. Planlanmış Davranış Teorisi davranışa yönelik tutumların, insanların sahip olduğu davranışsal inançlardan ortaya çıktığını öne sürmektedir. Ajzen'e (1991) göre, arzu edilen sonuçlara ulaştıracağına inanılan davranışlar olumlu bir tutumla değerlendirirken, olumsuz sonuçlara sahip olarak algılanan davranışlara yönelik olumsuz tutumlar ele alınmaktadır. Özel norm açısından birey bir davranışı gerçekleştirmesine yönelik başkalarının düşüncelerine ne kadar önem verirse o davranışı sergilemeye yönelik motivasyonu artmakta ve başkalarının baskısına boyun eğmektedir. Başka bir deyişle birey sergileyeceği bir davranışına yönelik diğer insanların olumsuz bir şekilde tepki vereceğine inanırsa onaylanmamış davranışları gerçekleştirmek için motivasyonu azalmaktadır (Ajzen, 1991: 180).

2.2.4.5. Genel Gerginlik Kuramı

Genel Gerginlik Kuramında birey için değerli hedeflere ulaşamama, birey için değerli olan bir uyarının kaybedilmesi (örneğin, ebeveyn kaybı) ve olumsuz uyarıların varlığı (örneğin zorbalık mağduriyeti, duygusal istismar vb.) olmak üzere üç ana gerginlik kaynağı olduğu belirtilmektedir. Üç ana gerginlik kaynağını deneyimleyen bireyler korku, hayal kırıklığı ve kaygı gibi olumsuz duygular yaşamaktadır. Genel Gerginlik Teorisini temel alarak geleneksel zorbalık ve siber zorbalık arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Geleneksel zorbalığa maruz kalan gençlerin gerginliklerini çevrimiçi ortamda dışsallaştırarak siber zorbalık yapma eğilimi gösterdiklerini tespit etmişlerdir. Ayrıca çalışmada ebeveyn ilişkileri, çalışma ve maddi stres gibi gerginlik faktörlerinin de siber zorbalıkla ilişkili olduğunu belirtilmektedir. Genel olarak bu çalışmada Genel Gerginlik

Kuramında yer alan gerginlik faktörlerinin siber zorbalığı açıklamada başarılı sonuçlar ortaya koyduğu ifade edilmektedir. Bu nedenle fiziksel olarak zayıf fakat teknolojik becerileri gelişmiş bir bireyin maruz kaldığı geleneksel zorbalığı yönelik çevrimiçi ortamda intikam almak ve yaşadığı gerginliği ifade etmek amacıyla siber zorba olabileceği vurgulanmaktadır.

2.2.5. Siber Zorbalığın Nedenleri

Siber zorbalık ve siber mağduriyetin nedenlerinin açıklanması, sorunun anlaşılabilmesi ve çözüm bulunabilmesi için önemlidir. Literatür çalışmaları incelendiğinde siber zorbalığa zemin hazırlayan nedenler şu şekilde sıralanmaktadır;

- Öfke,
- Kin,
- Nefret ve intikam alma isteğiyle yola çıkılarak şiddet ve saldırganca davranmaktan haz duyma,
- İçinde tuttuğu ve bastırdığı birtakım dürtüsel duyguları gerçek hayatta ortaya çıkaramayıp sanal ortamda göstermeye çalışma,
- Kendini kanıtlama isteği,
- Arkadaş ortamında dikkat çekme ve yer edinme arzusu,
- Saygınlık kazanma çabası,
- Can sıkıntısını gidermek,
- Eğlenmek ve arkadaş ortamını geliştirmek gibi nedenler yer almaktadır.

Bunların dışında; kişileri siber zorbalığa iten birtakım psikolojik sebeplerde bulunmaktadır. Özellikle empati yeteneğinin zayıf olması, sosyal etkileşimde yetersiz olma, dürtü kontrolünün zayıf olması, sosyalleşmede yaşanan endişe duygusu, bireyleri bu denli davranışlara sürüklediği yapılan çalışmalarda vurgulanmaktadır. Yapılan bir diğer araştırma siber zorbalık yapan kişilerin sorumluluk alamadığı, dürtülerini kontrol edemediği ve agresiflik düzeylerinin yüksek olduğu saptanmıştır (Yaman ve Peker, 2012).

2.2.6. Siber Zorbalığın Yaygınlığı

ABD'ye bakıldığında radyo ancak 30 senede 60 milyon insana ulaşmışken, televizyon 15 senede yaygınlık kazanmıştır. Ancak ikisi de internetin yayılma hızının yanından geçememiştir. Tüm dünyaya bakıldığında bilgisayar ağının da gelişmesiyle internet, üç senede yaygın hale gelmiştir. İnternet, diğer teknolojilere ve teknolojik aletlere kıyasla en hızlı yayılan teknolojidir. Ancak bu yaygınlaşmanın sonucunda bazı olumsuz ve olumlu sonuçlar yaşanmıştır. İnternetin iletişimi kolaylaştırma gibi oldukça olumlu sonucunun yanında, siber zorbalığın da yaygın hale gelmesi en önemli olumsuz sonucudur. Hem yurt dışında hem de Türkiye'de yapılan çalışmalara göre siber zorbalık neredeyse bütün dünyada gerçekleşmekte, günümüzde küresel bir problem haline gelmektedir (Aktaş, 2007).

Özellikle ergenleri yaşadığı siber zorbalıkla ilgili pek çok araştırma yapılmıştır. Siber zorbalık, ABD'de hızlı bir şekilde yayılan bir sorun olarak kabul edilmektedir. ABD'de yapılan bir çalışmada 1454 katılımcının zorbalık deneyimleri incelenmiştir. Çalışmaya göre gençlerin ve ergenlerin %72'si son bir sene içerisinde en az bir defa siber zorbalık yaşadığını bildirmiştir. Kanada'da 2010 senesinde 2186 öğrenciyle yapılan bir çalışmaya göre katılımcıların %30'undan fazlası, internet ortamında mağdur veya zorba konumundadır. Yine Kanada'da 432 öğrencinin incelendiği bir başka çalışmaya göre ise öğrencilerin %3'ü siber taciz yaptıklarını, %21'i siber tacize maruz kaldığını, %69'u ise siber tacize şahit olduklarını belirtmiştir (Beran ve Li, 2005).

İngiltere'de yapılan ve 5335 öğrencinin incelendiği bir çalışmaya göre öğrencilerin %17,9'u son iki ayda siber zorbalık yaşamıştır (Brooks, Chester, Klemra & Magnusson, 2017). 2013 senesinde, Çin İnternet Ağı Bilgi Merkezi (CINIC) tarafından yapılan bir açıklamaya göre 564 milyon insan internet kullanmakta, kullanıcıların %24'ünü 10-19 yaş arası çocuk ve gençler oluşturmaktadır. Çin'deki ergenlerin siber zorbalık davranışlarında bulunma oranı %3-%35 oranları arasında değişmekteyken, siber zorbalık mağduru olma oranları ise %14-%57 arasında değişmektedir. Ülkemize bakıldığında, bir çalışmada siber zorbalık konusunu inceleyen 31 araştırmanın meta analizi yapılmıştır. Meta analizin sonuçlarına göre 2010-2016 seneleri arasında siber zorbalık vakaları artmış, bu nedenle konu üzerindeki makalelerin sayısı da artmıştır. Bir çalışmada 372 ortaokul öğrencisi incelenmiştir. Çalışmanın bulgularına göre öğrencilerin siber zorba olma oranı %18, siber

mağdur olma oranı %27, hem zorba hem mağdur olma oranı ise %15'tir (Uluçay ve Melek, 2017).

Yapılan çalışmalara bakıldığında görülen ortak sonuç, siber mağdur olma oranının, siber zorba olma oranından daha yüksek olduğudur. Bu durumun nedeni olarak öne çıkan iki faktör vardır; siber zorbalar aynı anda birden fazla kişiye zorbalık yapabilir veya kimliğini açıklamak istemedikleri için çalışmalar esnasında gerçeği itiraf etmeyebilir. Bu nedenle çalışmalarda siber zorbalık mağduru insanların oranı daha yüksek görülebilmektedir (Topçu ve Erdur, 2010).

2.2.7. Siber Zorbalık Özellikleri

Siber zorbalığı tanımlayıcı kılan birçok özellik bulunmaktadır. Bu özelliklerin açıklanması siber zorbalık hakkında detaylı bilgi edinilmesinde ışıktutacağı düşünülmektedir (Suler, 2004).

Kimliği gizleme: İnternette gezinirken kim olduğumuzun çok kolay bir şekilde gizlenebilmesi mümkündür. Kimlik bilgilerinin gizlenebilmesi ile zorba kişilerin bu durumu rahatlıkla ve korkusuzca kullanabildiği, yüz yüze söylenemeyen her türlü hakaret ve saldırıda bulunula bilindiği, bu durumun bir güç unsuru olarak görülüp sapkın eylemlere başvurabildiği yapılan araştırmalarla belirlenmiştir. Sanal ortamda kimliğin anonim kaldığı durumlarda zorbalık derecesinin arttığı, mağduriyetin devamlılık gösterdiği ve sonuçlarının daha ağır olduğu yapılan çalışmalarla da vurgulanmaktadır. Kişiler gerçek kimliklerini gizleyebildikleri gibi bambaşka bir kimlikle de ortaya çıkabilmektedir (Aslan, 2017: 96). Bu tür kimlik gizlemeler ya da farklı kimliklerle sanal ortamlarda yer almanın altında yatan birçok neden vardır. Bunlar utangaçlık, güvenlik korkusu, düşük benlik saygısı, gerçek dış görüşüşlerini beğenmemek ve başkalarının hoşlanabileceği insanlara benzemek ve içlerinde barındırdıkları stres kaynaklarını azaltmak istemeleridir. Sosyal medya kullanıcıları için profil fotoğraflarının çekici olması oldukça önemlidir. Bu sayede sanal kimliklerle karşı tarafı etkilemek amaçlanmıştır. Zorbalık için bu durumu aracı olarak kullanılmaktadırlar. Aynı zamanda zorbalık yaşayan kişiler tehlikenin kim olduğunu bilmedikleri için yakın çevrelerine karşı şüpheli yaklaşımları da yapılan çalışmalarda ortaya çıkmaktadır.

Güç dengesizliği: İnternet kanalıyla, teknolojinin arkasına gizlenerek bireyler üzerinde baskı oluşturmak güç dengesizliğini meydana getirmektedir. Zorba, kendisinden

psikolojik, sosyolojik, fiziksel yönden zayıf kişiler olarak algıladığı mağdur üzerinde güç üstünlüğü kurmaya ve kontrol sağlamaya çalıştığı yapılan araştırmalarla vurgulanmaktadır. Siber zorbanın dijital ortamı mağdura göre daha iyi kullanıp yönetebilmesi, mağduriyeti yaşayan kişinin haklarını savunamaması, bu gücü kendinde bulamaması güç dengesizliğine bir örnektir. Fiziksel anlamda dezavantajlı olduğunu düşünen bireylerin de güç dengesizliğini daha fazla kullandığına dair çalışmalar bulunmaktadır (Menesini ve Nocentini, 2009).

Dijital Dünyanın Denetiminin Yetersiz Oluşu: Sunduğu sayısız imkânla birçok olanak sağlamasına karşın, tehlikeleri içinde barındıran ve sık sık denetlenmesi gereken sanal dünyanın fırsatçılar tarafından oluşturulan platformların sayısız oluşu ve takibinin yapılamaması, yetkililerin işini bir hayli zorlaştırmaktadır. Yapılan çalışmalar ebeveynlerin sanal ortamda çok vakit geçiren çocuklarını kontrol etme becerisine ve yeterli bilgiye sahip olmadıkları için denetim konusunda eksik kaldıklarını göstermektedir. Sanal dünyanın denetiminin yetersiz oluşu zorbaların emellerine ulaşmasını kolaylaştırmaktadır. Boşluktan faydalanmak isteyen zorbalar kendilerinde daha fazla cesaret bulup sonucunu öngöremedikleri ağır problemler yaratabilmektedir. Bu anlamda ciddi problemlerin yaşanmaması adına özellikle gençler için ebeveynlerin farkındalıklarının yüksek olması ve bilinçli olmaları oldukça önemlidir (Tamer, 2014).

Az Zamanda Birden Fazla Kişiye Ulaşılması: Sanal dünyanın kullanım ağının çok geniş ve hızlı olması ayrıca güvenlik unsurunun çoğu zaman ihlal edilmesi, mahremiyet kaybının yaşanması az zamanda birden fazla kişiye ulaşılması sebebiyle her an ve her yerde tehdit açısından ciddi bir problem oluşturmaktadır.

Siber Zorbalık İçeren Nesnelerin Gizlenebilmesi: İnternet ortamında paylaşılan video, fotoğraf, ses vb. unsurların bir defaya mahsus paylaşılması onun çoğalarak birçok kitleye ulaşabilmesi anlamına gelmektedir. Her ne kadar kişileri üzücü, mağdur edici yıpratıcı paylaşımlar dahi olsa kötü niyetli insanlar tarafından kullanılarak kişilerin endişe, korku ve utanç duygularının süreklilik göstermesine yol açmaktadır.

2.2.8. Siber Zorbalığın Etkileri

Bilgisayarın ve cep telefonlarının gün geçtikçe milyonlarca insan tarafından kullanılması ve yaygınlığının gitgide artması, insanların birbiriyle iletişim ve etkileşim kurmak, bilgi toplamak, haber almak, eğlenceli zaman geçirmek, hayatlarını renklendirmek

amacı ile bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanmalarını da beraberinde getirmiştir. Bilgi ve iletişim araçlarını arkadaşlık ve iletişim kurma, bilgi toplama ve eğlenme amaçları ile kullanan çevrimiçi nüfusun yanında sayısı giderek artan bir kesim interneti zarar verme, incitme, tehdit ve taciz etme, rahatsız etme gibi antisosyal amaçlar ile kullanmaktadır (Ayas ve Horzum, 2010).

Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler gençlere denetimi ve yasaklamaları olmayan, sınırsız bir kullanım alanını da beraberinde getirmiş ve bu durum gençlerin sosyal ilişkilerinde çatışmalar yaşamalarına, kaygı bozukluklarına, depresyona, artan öfke ve düşmanlık duygusuna ve strese, ders başarılarında düşüşe yol açmıştır. Okulda var olan ama bilinmeyen siber zorbaların varlığı ve okulda devam eden zorbalıklar okuldaki her öğrenciyi olumsuz olarak etkilemekte, eğitimdeki eşit fırsatlardan faydalanma imkânını azaltmaktadır. Yapılan araştırmalarda siber zorbalık mağduru olan öğrencilerin derslere odaklanamadıkları, kendilerini çaresiz ve dışlanmış hissettikleri için okul notlarında ani bir düşüş yaşandığı devamsızlık sayılarında artış olduğu okul ortamını güvensiz bir yer olarak tanımladıkları sonuçlarına ulaşılmaktadır (Beran ve Li, 2005).

Siber zorbalık mağduru olmanın psikolojik sorunların gelişimi için tehdit oluşturabileceğini ortaya koyan çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojileri ergenler için sınırsız, kuralsız ve denetlemesi güç bir ortam sağlamaktadır. Bu durum kurulan ilişkilerde çatışmalar yaşanmasına, depresyona, kaygı bozukluklarına, öfke ve düşmanlık duygularının oluşmasına, strese neden olmakta ve öğrencilerin ders başarısını düşürmektedir (Ayas ve Horzum, 2010).

2.3. Sporda Seyircilik Kavramı

Taraftar/fan kavramı, İngilizce olarak “fanatic” sözcüğünden günümüzde yer bulmuştur. İlk olarak 1682 senesinde çok istekli kişileri ifade edilmesi adına kullanılmaya başlanmıştır. İfade ilk defa 1899 senesinde bir Amerikan literatüründe kullanıldığında “öncelikle sporda gözüken coşku dolu birey” sözü “tarafar” sözcüğünün manası olarak bu literatür içerisinde bulunmuştur (Katırcı, 2007). Toplumların var olmasında her çeşit sosyo-ekonomik, siyasi ve kültürel koşullar ile birlikte spor branşının kültürünün fark ediliş ve yaşantı durumuna göre farklılık gösteren taraftarlık kavramı, genel tanımıyla bir tür duygusal bağlılığı temsil etmektedir (Dikici, 2009).

Spor kulüplerinin hedefleri incelendiğinde belirgin noktalarda birbirine benzerlik gösteren bazı noktalarda ise farklılık gösteren birçok faktör önümüze çıksa da şimdiki zamanda spor endüstrisinde genel amacın müşteri boyutundaki taraftara hizmet etmek olduğunu net bir şekilde görmek gerekir. Spor taraftarları kulüplerinin etkinliklerini ekonomik ve psikolojik açıdan destek veren, kulüplerin servislerini belli başlı bir fiyat karşılığında alımını yapan, birçok zorluğa rağmen takımını yalnız bırakmamak için ev sahibi olduğu ve deplasman maçlarına giden gerçek nitelikli pazarını meydana getiren en önemli kitledir (Genç, 1998).

2.3.1. Spor Seyircisi Türleri

Seyirci; bir müsabakayı, mücadeleyi seyreden kişiye denmektedir. Taraftarın anlamı ise bir spor kulübüne ait olan; onu takip eden ve sürekli olarak onu destekleyen kişilere denir. Spor boyutu anlamında taraftarlık: spor kulüplerinin çalışmalarını maddi ve manevi anlamda destek olan, kulübün hizmetlerinden yararlanmak adına belli ücret karşılığında tüketimde bulunan takımının her dönem için yanında bulunan takımını yalnız bırakmamak için kendi sahasında ya da dış saha maçlarına giden kulübün gerçek pazarını oluşturan topluluk kitlesine denir (Şahin, 2002).

2.3.1.1. Fanatikler

Son yüzyılda futbol, ilk olarak Britanya olmak üzere Dünyanın çeşitli ülkelerinde oldukça popüler hale gelmiştir. 1960'ların sonlarına doğru İngiltere'den başlayarak diğer Avrupa ülkelerinde ve dünyada yeni bir kavram, "Futbol Holiganlığı" ortaya çıkmıştır. Futbol holiganlığı üzerine gerçekleştirilen araştırmaların İngiltere ve diğer batı ülkeleri ile benzer bir sonuç vermesi bilimsel zorunluluktan doğmamıştır. Ancak, insanın temel antropolojik gerçekleri, kentleşmenin ister istemez dayattığı sosyo-psikolojik sorunlar, medyanın ve politikacıların gerçekçi ya da hayali kaygıları, Türkiye de Avrupa ile benzer durumların ortaya çıkmasına neden olmuştur denilebilir. Takımla özdeşleşmede, kişi tuttuğu takımın veya sporcunun başarısıyla sevinmekte ya da kaybedince üzülmemektedir (Güllü ve Güçlü, 2006).

Genellikle üstlerinde kesici aletler, taş, zincir, sopa gibi yaralayıcı maddeler bulunduran, her an şiddet eğilimine hazır ve genel olarak maç öncesi geceyi tribün kapısında veya etrafında geçiren, aynı mevkiinin ve çevredeki gençlerin oluşturduğu

gruplardır. Fanatiklerin spor sahalarında sergileyebilecekleri belli başlı davranışlar (Kucur, 1995);

- Kazanmak için her yola başvurabilirler,
- Takımlarının rengi ve ismi birçok şeyden önce gelir,
- Oyundan ziyada sonuç odaklı hareket ederler,
- Destekledikleri takım öne geçtiğinde, içlerinde kontrolünü sağlayamadıkları heyecanı bağırarak ortaya çıkarırlar,
- Takımlarının mağlup olması durumunda yukarıdaki davranışın tam tersi bir hal ortaya çıkar.

2.3.1.2. Doyumsuzlar

Herhangi bir sonuçtan ve başarı durumundan tatmin olamayan bir taraftar grubudur. Destekleri takım o sezon bütün maçları başarılı bir şekilde bitirse de sezon sonu oluşacak bir mağlubiyet yüzünden teknik ekibi, yönetimi ve oyuncularını eleştirebilirler. Müsabaka boyunca topun ve oyunun sürekli kendi takımının oyuncularından oynanmasını isterler. Sürekli olarak kendi takımlarının rakip takımlardan daha iyi olmasını ve galip gelmesini görmek isterler (Acet, 2005).

2.3.1.3. Sabırsızlar

Genel olarak müsabaka başlamadan saatler öncesinde müsabaka alanında olurlar. Olacakların bir an önce olup bitmesini isterler ama maç başlayana kadar sıkıntılı bir şekilde maçı beklerler. Bu taraftar grubu bir anda müsabakanın başlamasını bekler ve başlar başlamaz takımlarının öne geçmelerini istemekle beraber takımlarını tezahüratlarıyla takımına mesaj vermeyi imal etmez.

2.3.1.4. Mekancılar

Her müsabakada sahanın aynı yerinde oturmayı tercih ederler. Bulundukları alan maç izlemek için elverişli bir yer olmasa bile bu taraftar grubu başka bir yerde maç

seyretmekten hoşlanmazlar. Bunların oturdukları yerlerin dolu olması durumunda bu koltukların arkasına geçerek maçı izlemeyi tercih ederler.

2.3.2. Spor Taraftarı Kategorileri

Bu bölümde spor taraftarlarına ait kategorilere yer verilmiştir.

2.3.2.1. Meraklı Taraftarlar

Tiyatrocular gibi “aficionado” da heyecan ve yıldız oyuncular beklentisi ile müsabakaya ilgi gösterir. Ancak oyunun yapısına ve sportif hareketlere güçlü bağlılığı nedeniyle tiyatroculara göre daha sık maça gider. Müsabaka tek taraflı olsa dahi, yüksek teknik beceri, taktik karmaşıklık ve estetik keyif nedeniyle müsabakaya giderler. Kaliteli performans ile ilişkisi nedeniyle kaliteli tesisten etkilenirler. Ancak tiyatrocular gibi maçı kimin kazandığı ile çok fazla ilgilenmezler. Önemli olan müsabaka kalitesidir.

2.3.2.2. Tiyatro sever Taraftarlar

Bunun yanı sıra belirli bir takımın taraftarı olmasının rağmen spor ya da müsabakanın kendisi ile ilgilenen taraftarlar da vardır. Tutkulu partizanlardan az olmasına rağmen oldukça sık müsabakalara katılırlar. Bunlara “tiyatrocular” da denilebilir. Bunlar keyifli bir deneyim ile eğlence ararlar (drama, Show, uygun seyretme koşulları, giriş kolaylığı, gerekli hizmetleri kullanım, çekişmeli müsabaka, yıldız oyuncular).

2.3.2.3. Tutkulu Partizan Taraftarlar

Takımlarına sadıktır ve takım kaybettiğinde kederlenir, kazandığında neşelenirler ve başarı için her türlü uygun olmayan şartlara hazırdırlar. Takımın ürünlerinin önemli satın alıcılarıdır. Takımın tarihine ve geleneklerine sahip çıkarlar. Spor pazarlamacıları, iyi koşullarda seyir, dengeli rekabet, oyunun belirsizliği ve sezonluk çıktılar (çekici bir çevrede yüksek kalitede oynanan heyecanlı maçlar) sağlayabilmek ve partizanları elde tutabilmek için zorlu görevlerle baş etmek zorundadırlar.

2.3.2.4. Şampiyon Takipçileri Taraftarlar

Tutkulu partizanların duygusal anlamda çıkış ve inişlerinin bazılarını yaşarlar ama daha az güvenilir ve fanatikleridir. Şampiyon takipçileri takımın performansını takip eder. Maçlara çok sık gitmezler. Takım kazanmaya başladıkça ortaya çıkarlar.

2.3.2.5. Münzevi Partizan Taraftarlar

Müsabaka ve takıma bağlılığı üst seviyedir ama çok sık maça gelmez. İnattı, bildiğinden şaşmaz ve takımına bağlıdır. Tekrar tutkulu partizan haline gelebilir.

2.3.3. Spor Seyircisinin Güdülleri

Seyirciler ve taraftarlar üzerine yapılan araştırmaların bir bölümü de sporun pasif (seyirci) olarak tüketimi üzerinedir. Konuyla ilgili özellikle uluslararası literatürde seyirci/taraftar motivasyonlarına ilişkin pek çok araştırmaya rastlamak mümkündür. Seyirciler üzerine odaklanan spor pazarlamacılarının önemli bir merakı da spor seyircilerini spor müsabakalarını seyretmeye iten sebeplerin ne olduğu üzerinedir. Bu çalışmalarda tüketim güdülerine dair çok sayıda farklı boyutlara yer verilmiştir. Örneğin aile, bağlılık, başarı, beceri, bilgi, drama, eğlence, kaçış, estetik, heyecan, sosyallik gibi birçok alt boyutun “neden seyrediyoruz?”e ilişkin problemi açıklamaya çalıştığı görülmektedir. Bazı temel güdüler ise şu şekilde açıklanmıştır (Smith, 2008).

Sosyalleşme; bireylerin sporu seyretme sebeplerinin birisini sosyal ilişki kurma fırsatı oluşturmaktadır. Çünkü kişi, spor yarışmaları aracılığıyla ailesi ve arkadaşlarıyla birlikte vakit geçirme fırsatı yakalarken aynı zamanda diğer seyircilerle ve katılımcılarla da tanışma olanağı bulacaktır.

Rahatlama ve eğlence; bu güdü bireyin ruhsal olarak rahatlmasına ve mutlu olmasına işaret eder. Kişi günlük hayatın temposundan kurtularak dinlenmek ve bir an olsun rahatlamak için spor yarışmalarını seyretme eğilimine girebilirler.

Heyecan; bireyin zihinsel olarak uyarılmasını içeren bir güdüyü ifade etmektedir. Spor müsabakasındaki atmosfer, skorun oyun içerisinde sürekli değişme ihtimali ve belirsizliği, rakipler arasındaki rekabet gibi etkenler kişinin spor müsabakasını seyrederken merak duymasına ve heyecan duygusunun oluşmasına sebep olmaktadır.

Estetik; sporun görsel özellikleri ön plana çıkaran bir niteliğinin olması, seyircilerin estetik etkenleri göz önünde bulundurmasını da beraberinde getirmektedir. Birey spor müsabakalarını seyrederken unutulmaz anları, görsel hareketleri ve kusursuz oyun taktiklerini görmek ister. Bu durum ise kişinin spor müsabakalarını seyretmesi için bir sebep olarak karşısına çıkar.

Temsili başarı; özellikle spor taraftarları kendilerini seyrettikleri spor branşının, takımın veya sporcunun bir parçası gibi görürler. Bu düşünce yapısı kişiyi bağlı olduğu takım sporcu ya da spor branşıyla duygusal olarak güçlü bir ilişki içerisine sokar. Dolayısıyla kişi kendisini ötüştürdüğü takım veya sporcusunun başarısını kendi başarısı olarak algılar ve yaşar. Bu ise onun sıkı bir spor seyircisi olmasına sebep olur.

3. MATERYAL ve YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma ilişkisel tarama modelindedir. Bu tarama modeli, “iki ya da ikiden çok sayıda değişkenler arasında birlikte değişim varlığını ve/veya derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelleri” şeklinde tanımlanabilir (Karasar, 2007). Araştırma; spor seyircilerinin, zorbalık ve siber zorbalık düzeylerinin bazı değişkenler bakımından incelenerek ortaya konulması konusunda durum tespiti yapılacağından dolayı betimsel nitelik taşımaktadır.

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, ülke genelinde bulunan spor seyircileri oluştururken, araştırmanın evrenini ise rastgele yöntemle seçilmiş ve farklı branşlarda spor seyircisi olan 1029 katılımcı oluşturmaktadır.

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırma esnasında, araştırmacı tarafından geliştirilen kişisel bilgi formu ve Zorbalık Davranış ölçeği ve siber zorbalık ölçeği kullanılarak veriler toplanmıştır.

3.3.1. Kişisel Bilgi Formu

Araştırmanın bağımsız değişkenleri hakkında veri toplamak amacıyla oluşturulan Kişisel Bilgi Formu 15 sorudan oluşmaktadır. Bunlar, katılımcıların;

1. Cinsiyeti
2. Yaşı
3. Öğrenim durumu
4. Medeni durumu
5. Mesleği
6. Gelir düzeyi

7. Spor branşı
8. Taraftar derneği üyeliği
9. Müsabakaları nereden takip ettiği
10. Deplasman müsabakalarına gitme sıklığı
11. Sosyal medya hesabı olup olmadığı
12. Sosyal medya kullandığı cihaz
13. Müsabaka izleme sıklığı
14. Müsabaka izleme şekli
15. Sosyal medya kullanım amacıdır.

3.3.2. Zorbalık Davranış Ölçeği

Bu araştırmada, Karaca (2019) tarafından geliştirilen "Spor Seyircilerinin Sözel, Fiziksel Zorbalık Davranış Ölçeği" kullanılmıştır. Yapı geçerliği ve faktör analizi geliştiren tarafından yapıldıktan sonra ölçek sözel ve fiziki zorbalık olmak üzere 2 alt boyuttan oluşturulmuştur. Sözel zorbalık alt boyutu 1,2,3,4,5,6,7, sorulardan, fiziki zorbalık alt boyutu ise 8,9,10,11,12,13,14 sorulardan oluşmaktadır.

3.3.3. Siber Zorbalık Ölçeği

Siber zorbalık ölçeği Karaca (2019) tarafından geliştirilmiştir. Yapı geçerliği ve faktör analizi geliştiren tarafından yapıldıktan sonra ölçek tek boyut ve 7 maddeden oluşturulmuştur.

3.4.1. Verilerin Toplanması

Araştırmada veri toplamak amacıyla “Kişisel Bilgi Formu”, “Spor Seyircilerinin Sözel, Fiziksel Zorbalık Davranışları Ölçeği” ve “Spor Seyircilerinin Siber Zorbalık Davranışları Ölçeği” kullanılmıştır. Ölçek formları Google Formlar aracılığı ile örneklem grubuna uygulanmıştır. Ölçeklere online olarak katılım sağlanmasında pandemi döneminin etkisi olmuştur. Google Formlar üzerinden kaydedilen veriler daha sonra araştırmacı

tarafından Microsoft Excel tablosu olarak kişisel bilgisayara kaydedilmiş ve SPSS 24,0 programına aktarılmıştır. Araştırmada elde edilen 1029 veri de araştırmaya dâhil edilmiştir.

3.4. Verilerin Analizi

Araştırma dâhilinde toplanan veriler SPSS 24,0 programına işlenerek analize hazır hale getirilmiştir. Veri analizleri gerçekleştirilmeden önce toplanan verilerin istatistiksel testler açısından uygun olup olmadığı belirlenmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda, veriler öncelikle kayıp ve uç değerler açısından incelenmiştir. Daha sonra ise maddelerin çarpıklık ve basıklık değerleri hesaplanmıştır. Yapılan analizler sonucunda veri seti için çarpıklık ve basıklık değerlerinin sözel zorbalık için $-0.97/+0.14$ Aralığında, fiziksel zorbalık için $-0.48/+0.23$ Aralığında, siber zorbalık için ise $-0.86/+0.74$ Aralığında olduğu ve uç değerler içermediği belirlenmiştir. Bu bulgudan hareketle verilerin normal dağılım yakın dağılım gösterdiği belirlenmiştir (Çokluk vd. 2010). Ayrıca araştırmada kullanılan ölçekler için güvenirlik katsayıları hesaplanmıştır. Bu araştırma kapsamında yapılan analizler sonucunda ise iç tutarlık güvenirlik katsayıları sözel zorbalık için 0.87, fiziksel zorbalık için 0.94 ve siber zorbalık için 0,92 olarak hesaplanmıştır. Güvenirlik katsayısı 1'e yaklaştıkça güvenirlik artmaktadır. 0.70 ile 1 arasındaki değerler ölçeğin iyi derecede güvenilir olduğunu ifade etmektedir (Kalaycı, 2006). Bu bulgulardan hareketle ölçme araçlarının güvenirlik katsayıların iyi düzeyde oldukları söylenebilir (Kline, 1994).

Bu basamaklar tamamlandıktan sonra, verilere ait frekans analizleri yapılmış, alt problemlere yönelik istatistik analizler yapılmıştır. Veriler normal dağılım gösterdiğinden dolayı 2 değişkenli analizlerde T Testi, ikiden fazla değişkeni olan analizlerde ise One Way Anova testi kullanılarak analizler elde edilmiştir. Ayrıca Grup varyanslarının eşit dağıldığı durumlarda, ortalama puanlarının çoklu karşılaştırmasında Tukey HSD testi kullanılmıştır.

4. BULGULAR

4.1. Demografik Özelliklere Dair Bulgular

Tablo.4.1. Araştırmaya katılan katılımcıların demografik özellikleri

<i>Cinsiyet</i>	<i>n</i>	<i>%</i>	<i>Meslek</i>	<i>n</i>	<i>%</i>
<i>Erkek</i>	686	33,3	Çalışmıyor	430	41,8
<i>Kadın</i>	343	66,7	İşçi	125	12,1
<i>Yaş</i>			Esnaf	44	4,3
<i>18-25 yaş</i>	291	28,3	Memur	343	33,3
<i>26-31</i>	272	26,4	Serbest Meslek	87	8,5
<i>32 ve üzeri</i>	466	45,3	Gelir Düzeyi		
<i>Medeni Durum</i>			Geliri yok	306	29,8
<i>Evli</i>	478	46,5	500-999	63	6,1
<i>Bekar</i>	551	53,5	1000-1499	36	3,5
<i>Eğitim Durumu</i>			1500-1999	27	2,6
<i>İlköğretim</i>	48	4,7	2000 ve üzeri	597	58,0
<i>Lise</i>	298	29	Branş		
<i>Üniversite</i>	570	55,4	Basketbol	221	21,5
<i>Lisansüstü</i>	113	11	Voleybol	184	17,9
<i>Dernek üyeliğiniz var mı?</i>			Hentbol	243	23,6
<i>Evet</i>	173	16,8	Futbol	239	23,2
<i>Hayır</i>	856	83,2	Diğer	142	13,8
<i>Müşabaka takip yöntemi</i>			Deplasmana gider misiniz?		
<i>Stadyum</i>	75	7,2	Bazen	411	39,9
<i>Spor Salonu</i>	73	7,1	Çoğunlukla	89	8,6
<i>TV</i>	387	37,6	Her Zaman	64	6,2
<i>İnternet</i>	222	21,6	Hiçbir Zaman	465	45,2
<i>Hepsi</i>	273	26,5	Müşabaka İzleme Sıklığınız Nasıldır?		
<i>Sosyal Medya Hesabınız var mı?</i>			Nadiren	200	19,4
<i>Var</i>	960	93,3	Sık sık	290	28,2
<i>Yok</i>	69	6,7	Düzenli olarak	279	27,1
<i>Sosyal Medyayı Hangi Cihaz ile kullanıyorsunuz?</i>			Ara sıra	260	25,3
<i>Akıllı Telefon</i>	975	94,8	Müşabakaları nasıl izlersiniz?		
<i>Bilgisayar-Tablet</i>	36	3,5	Oturarak	564	54,8
<i>Diğer</i>	18	1,7	Ayakta	67	6,5
<i>Sosyal medya kullanım amacınız nedir?</i>			Önemli Pozisyonlar da Ayağa Kalkarım	257	25
<i>Eğlence</i>	459	44,6	Bazen Oturarak, Bazen Ayakta	141	13,7
<i>Mesajlaşma</i>	113	11,0			
<i>Paylaşım</i>	164	15,9			
<i>Diğer</i>	293	28,5			

Yapılan araştırmaya katılan bireylerin %33,3' ü erkek, %66,7' si ise kadınlardan oluşmaktadır. Katılımcıların yaş aralıklarına bakıldığında, %28,3' ünün 18-25 yaş, %26,4'ünün 26-31 yaş ve %45,3'ünün 32 yaş ve üzeri aralığında bulunduğu tespit edilmiştir. Araştırmaya katılan bireylerin %46,5' i evli iken %53,5' i ise bekardır. Katılımcıların %4,7' si İlköğretim, %29' u lise, %55,4' ü üniversite ve %11' i lisansüstü düzeyinde eğitim almıştır. Katılımcıların %41,8' i herhangi bir işte çalışmamakta, %12,1'i işçi, %4,3'ü esnaf, %33,3' ü memur ve %8,5'i ise serbest meslek grubunda yer almaktadır. Katılımcıların gelir düzeylerine ilişkin frekanslara bakıldığında, %29,8' inin geliri olmadığı, %6,1' inin 500-999 TL arasında, %3,5' inin 1000-1499 TL arasında, %2,6' sının 1500-1999 TL arasında ve %58' inin ise 2000 TL ve üzerinde geliri olduğu görülmüştür. Katılımcıların %21,5' i basketbol, %17,9' u voleybol, %23,6' sı hentbol, %23,2'si futbol ve %13,8' i ise diğer branşlarda spor yapmaktadır. Katılımcıların %16,8' i taraftar derneğine üye iken, %83,2' si herhangi bir taraftar derneğine üye değildir. Katılımcıların %7,2 si müsabakalara stadyumdan takip ederken %7,1'i spor salonundan %37,6'sı televizyondan, %21,6 internette ve %26,5 i genelinden takip etmektedir. Araştırmaya katılan bireylerin deplasmana gider misiniz? Sorusuna verdiği cevapların frekanslarına bakıldığında, %39,9' unun bazen, %8,6' sının çoğunlukla, %6,2' sinin her zaman, %45,2'sinin hiçbir zaman deplasman müsabakalarına katılım sağladığı görülmüştür. Katılımcıların %93,3' ü sosyal medya hesabına sahip iken %6,7' sinin ise sosyal medya hesabı bulunmamaktadır. Araştırmaya katılan bireylerin %94,8' i Akıllı telefon, 3,5' i bilgisayar-tablet, %1,7' si ise diğer cihazlar ile sosyal medya hesaplarına erişim sağlamaktadırlar. Araştırmaya katılan bireylerin %19,4'ünün nadiren, %28,2'sinin sık sık, %27,1' inin düzenli olarak, %25,3'ünün ise ara sıra müsabaka izledikleri görülmüştür. Araştırmaya katılan bireylerin %54,8'i müsabakaları oturarak, %6,5 i ayakta, yüzde 25'i önemli pozisyonlarda ayağa kalkarak ve %13,7 si ise bazen oturarak bazen ayakta izlediğini belirtmiştir. Araştırmaya katılan bireylerin sosyal medya kullanım amaçlarına bakıldığında %44,6' sının eğlence amacıyla %11'inin mesajlaşma amacıyla %15,9' unun paylaşım amacıyla ve %28,5' inin diğer amaçlarla sosyal medya kullandığı tespit edilmiştir.

4.2. Araştırmanın Hipotezlerine Dair Bulgular

Tablo 4.2. Spor seyircilerinin sözel, fiziksel ve siber zorbalıklarının cinsiyet değişkenine göre analizi

Medeni Durum		N	X	S. S.	t	p
Sözel Zorbalık	Kadın	343	1,2195	,48262	-4,177	0,001*
	Erkek	686	1,3738	,68571		
Fiziki Zorbalık	Kadın	343	1,2441	,48530	-5,187	0,001*
	Erkek	686	1,4444	,74300		
Siber Zorbalık	Kadın	343	1,1136	,36728	-4,428	0,002*
	Erkek	686	1,2505	,61490		

*p<0,05

Araştırmaya katılan spor seyircilerinin zorbalık düzeyleri ile cinsiyet değişkeni arasında yapılan istatistiki analizler sonucunda, sözel zorbalık, fiziki zorbalık ve siber zorbalık alt boyutlarında p<0,05 düzeyinde cinsiyetler arası anlamlı fark bulunmuş olup anlamlı farkın sözel zorbalık, fiziki zorbalık ve siber zorbalık alt boyutlarının tamamında, erkeklerin skorlarının kadınların skorlarından daha yüksek olmasından kaynaklandığı görülmüştür.

Tablo 4.3. Spor seyircilerinin sözel, fiziksel ve siber zorbalıklarının yaş değişkenine göre analizi

	Yaş	N	X	S.S.	F	p	Tukey HSD
Sözel Zorbalık	18-25 ¹	291	1,6038	,87216	49,649	0,001*	1-2
	26-31 ²	272	1,3051	,57090			1-3
	32 ve üzeri ³	466	1,1567	,36615			2-3
Siber Zorbalık	18-25 ¹	291	1,6225	,91122	31,500	0,001*	1-2
	26-31 ²	272	1,3608	,61728			1-3
	32 ve üzeri ³	466	1,2345	,45616			2-3
Sözel Zorbalık	18-25 ¹	291	1,4051	,77885	28,175	0,002*	1-2
	26-31 ²	272	1,1503	,44253			1-3
	32 ve üzeri ³	466	1,1135	,37541			

*p<0,05

Araştırmaya katılan spor seyircilerinin zorbalık düzeyleri ile yaş grubu değişkeni arasında yapılan istatistiki analizler sonucunda, sözel zorbalık, fiziki zorbalık ve siber zorbalık alt boyutlarında p<0,05 düzeyinde yaş grupları arası anlamlı fark bulunmuştur. Sözel zorbalık alt boyutunda bulunan anlamlı farkın, 18-25 yaş aralığı ile 26-31 ve 32 ve

üzeri yaş aralığı skorları ve 26-31 yaş aralığı ile 32 ve üzeri yaş aralığı skorları arasında bulunan farklılaşmadan kaynaklandığı görülmektedir.

Tablo 4.4. Spor seyircilerinin sözel, fiziksel ve siber zorbalıklarının medeni durum değişkenine göre analizi

	Medeni Durum	N	X	S.s.	t	p
Sözel	Evli	478	1,1715	,40473	-7,633	0,002*
Zorbalık	Bekâr	551	1,4532	,74924		
Fiziki	Evli	478	1,2636	,50829	-5,259	0,001*
Zorbalık	Bekâr	551	1,4765	,77815		
Siber	Evli	478	1,1317	,43078	-4,118	0,003*
Zorbalık	Bekâr	551	1,2694	,62821		

*p<0,05

Araştırmaya katılan seyircilerin zorbalık düzeyleri ile medeni durum değişkeni arasında yapılan istatistiki analizler sonucunda, sözel, fiziki ve siber zorbalık alt boyutları ile medeni durum değişkeni arasında p<0,05 düzeyinde istatistiksel olarak farklılaşma olduğu tespit edilmiştir. Skorlara bakıldığında ise, Sözel ve fiziki ve siber zorbalık alt boyutlarında bekâr seyircilerin skorlarının evli seyircilerin skorlarından yüksek olduğu görülmüştür.

Tablo 4.5. Spor seyircilerinin sözel, fiziksel ve siber zorbalıklarının eğitim durumu değişkenine göre analizi

	Eğitim Durumu	N	X	S.S.	F	p	Tukey HSD
Sözel	İlköğretim ¹	48	1,4851	,87108	8,608	0,001*	1-4
Zorbalık	Lise ²	298	1,4453	,75869			2-3
	Önlisans-Lisans ³	570	1,2769	,55735			4-2
	Lisansüstü ⁴	113	1,1580	,35116			
Fiziki	İlköğretim ¹	48	1,5327	1,05050	1,911	0,126	
Zorbalık	Lise ²	298	1,4209	,78190			
	Önlisans-Lisans ³	570	1,3569	,60290			
	Lisansüstü ⁴	113	1,3021	,47255			
Siber	İlköğretim ¹	48	1,3556	,90785	2,600	0,059	
Zorbalık	Lise ²	298	1,2510	,66125			
	Önlisans-Lisans ³	570	1,1774	,46354			
	Lisansüstü ⁴	113	1,1607	,38739			

*p<0,05

Araştırmaya katılan seyircilerin zorbalık düzeyleri ile eğitim durumu değişkeni arasında yapılan istatistiki analizler sonucunda, sözel zorbalık alt boyutu ile eğitim durumu değişkeni arasında p<0,05 düzeyinde istatistiksel olarak farklılaşma olduğu saptanırken,

fiziki ve siber zorbalık alt boyutları ile eğitim durumu değişkeni arasında istatistiki olarak anlamlı bir fark bulunmadığı görülmüştür. Bu sonuçlar göre, sözel zorbalık alt boyutunda, eğitim düzeyi yükseldikçe, zorbalık düzeyinin azaldığı görülmektedir.

Tablo) 4,6. Spor seyircilerinin sözel, fiziksel ve siber zorbalıklarının meslek değişkenine göre analizi

	Meslek	N	X	S.S.	F	p	Tukey HSD
Sözel Zorbalık	İşçi¹	125	1,3634	,86887	5,553	0,001*	2-5
	Memur²	343	1,1991	,45029			
	Esnaf³	44	1,2955	,57754			
	Serbest Meslek⁴	87	1,3415	,65984			
	Çalışmıyor⁵	430	1,4076	,65461			
Fiziki Zorbalık	İşçi¹	125	1,4309	,80730	2,459	0,044*	2-5
	Memur²	343	1,2857	,50170			
	Esnaf³	44	1,3961	,75144			
	Serbest Meslek⁴	87	1,3990	,71433			
	Çalışmıyor⁵	430	1,4292	,72961			
Siber Zorbalık	İşçi¹	125	1,2427	,69480	1,242	0,291	
	Memur²	343	1,1575	,45923			
	Esnaf³	44	1,1753	,56463			
	Serbest Meslek⁴	87	1,2724	,59917			
	Çalışmıyor⁵	430	1,2220	,55510			

*p<0,05

Araştırmaya katılan seyircilerin zorbalık düzeyleri ile meslek değişkeni arasında yapılan istatistiki analizler sonucunda, sözel zorbalık ve fiziki zorbalık alt boyutlarında alfa düzeyinde istatistiki olarak anlamlı fark bulunurken, siber zorbalık alt boyutu ile meslek değişkeni arasında anlamlı fark bulunmadığı saptanmıştır. Sözel ve fiziki zorbalık alt boyutlarında bulunan anlamlı farkın memur ve işsiz olan bireylerin skorları arasında ki farklılıktan kaynaklandığı ve memurların zorbalık düzeylerinin işsizlerin zorbalık düzeylerinden düşük olduğu görülmüştür.

Tablo 4.7. Spor seyircilerinin sözel, fiziksel ve siber zorbalıklarının gelir durumu değişkenine göre analizi

	Gelir Durumu	N	X	S.S.	F	p	Tukey HSD
Sözel Zorbalık	Sabit Geliri Yok¹	306	1,4482	,71537			
	500-999 TL²	63	1,3719	,56479			
	1000-1499 TL³	36	1,3214	,52169	5,035	0,001	1-5
	1500-1999 TL⁴	27	1,2011	,46250			
	2000 TL ve üzeri⁵	597	1,2582	,59130			
Fiziki Zorbalık	Sabit Geliri Yok¹	306	1,4706	,77884			
	500-999 TL²	63	1,4444	,68132			
	1000-1499 TL³	36	1,3492	,49891	2,643	0,032	1-5
	1500-1999 TL⁴	27	1,2381	,60350			
	2000 TL ve üzeri⁵	597	1,3309	,62273			
Siber Zorbalık	Sabit Geliri Yok¹	306	1,2310	,58102			
	500-999 TL²	63	1,1429	,32576			
	1000-1499 TL³	36	1,2302	,43368	0,431	0,786	
	1500-1999 TL⁴	27	1,1703	,46426			
	2000 TL ve üzeri⁵	597	1,1984	,56077			

*p<0,05

Araştırmaya katılan seyircilerin zorbalık düzeyleri ile gelir durumu değişkeni arasında yapılan istatistiki analizler sonucunda, sözel zorbalık ve fiziki zorbalık alt boyutlarında alfa düzeyinde istatistiki olarak anlamlı fark bulunurken, siber zorbalık alt boyutu ile gelir durumu değişkeni arasında anlamlı fark bulunmadığı saptanmıştır. Sözel ve fiziki zorbalık alt boyutlarında bulunan anlamlı farkın geliri olmayan ve 2000 TL ve üzeri geliri olan bireylerin skorları arasında ki farklılıktan kaynaklandığı ve 2000 TL ve üzeri geliri olan bireylerin zorbalık düzeylerinin geliri olmayan seyircilerin zorbalık düzeylerinden düşük olduğu görülmüştür.

Tablo 4.8. Spor seyircilerinin sözel, fiziksel ve siber zorbalıklarının branş değişkenine göre analizi

	Branş	N	X	S.S.	F	p	Tukey HSD
Sözel Zorbalık	Basketbol¹	221	1,1612	,58758	5,204	0,001*	4-2
	Voleybol²	184	1,1285	,43785			
	Hentbol³	243	1,2116	,54373			
	Futbol⁴	239	1,4341	,63589			
	Diğer⁵	142	1,2628	,63170			
Fiziki Zorbalık	Basketbol¹	221	1,2129	,65024	15,817	0,000*	4-1
	Voleybol²	184	1,2011	,45891			4-2
	Hentbol³	243	1,2910	,43099			4-3
	Futbol⁴	239	1,6745	,87594			4-5
	Diğer⁵	142	1,3340	,65673			
Siber Zorbalık	Basketbol¹	221	1,1229	,78173	7,964	0,001*	4-1
	Voleybol²	184	1,0968	,29846			4-2
	Hentbol³	243	1,1730	,43575			4-3
	Futbol⁴	239	1,3919	,57679			4-5
	Diğer⁵	142	1,1276	,41683			

*p<0,05

Araştırmaya katılan seyircilerin zorbalık düzeyleri ile spor branşı değişkeni arasında yapılan istatistiki analizler sonucunda, sözel, fiziki ve siber zorbalık alt düzeyleri ile spor branşı değişkeni arasında istatistiksel olarak p<0,05 düzeyinde anlamlı fark bulunduğu tespit edilmiştir. Sözel zorbalık alt boyutunda, futbol ve voleybol seyircileri arasında farklılaşma görülmüş ve futbol seyircilerinin sözel zorbalık skorlarının, voleybol seyircilerinin skorlarından daha yüksek olduğu görülmüştür. Fiziki ve siber zorbalık alt boyutlarında ise futbol seyircileri ile voleybol, hentbol, basketbol ve diğer branş seyircileri skorları arasında ortaya çıkan farklılıktan kaynaklandığı görülmüştür. Buna göre fiziki ve siber zorbalık alt boyutlarında, futbol seyircilerin zorbalık skorlarının diğer branşlara göre daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Tablo 4.9. Spor seyircilerinin sözel, fiziksel ve siber zorbalıklarının bir taraftar derneğine üye olma değişkenine göre analizi

	Dernek Üyeliği	N	X	S.s.	t	p
Sözel Zorbalık	Evet	173	1,6334	,98569	4,860	0,001
	Hayır	856	1,2595	,50722		
Fiziki Zorbalık	Evet	173	1,7424	1,08312	8,034	0,001
	Hayır	856	1,3039	,52808		
Siber Zorbalık	Evet	173	1,4937	,95004	4,690	0,001
	Hayır	856	1,1469	,40110		

*p<0,05

Araştırmaya katılan seyircilerin zorbalık düzeyleri ile taraftar derneği üyeliği değişkeni arasında yapılan istatistiki analizler sonucunda, sözel, fiziki ve siber zorbalık alt boyutları ile dernek üyeliği arasında $p<0,05$ düzeyinde istatistiki olarak anlamlı farklılaşma bulunduğu tespit edilmiş olup, taraftar derneği üyelerinin skorlarının, dernek üyesi olmayan seyircilerin skorlarından daha yüksek olduğu görülmüştür.

Tablo 4.10. Spor seyircilerinin sözel, fiziksel ve siber zorbalıklarının müsabaka takip türü değişkenine göre analizi

Müsabaka Takip Türü		N	X	S.s.	F	p	Tukey HSD
Sözel Zorbalık	Stadyum ¹	74	1,8320	,95213	18,703	0,000	1-2
	Spor Salonu ²	73	1,3483	,64681			1-3
	TV ³	387	1,1864	,43348			1-4
	İnternet ⁴	222	1,2999	,54562			1-5
	Hepsi ⁵	273	1,3883	,72973			3-4 5-3
Fiziki Zorbalık	Stadyum ¹	74	1,8514	1,09244	12,953	0,000	1-2
	Spor Salonu ²	73	1,2544	,48518			1-3
	TV ³	387	1,2791	,50790			1-4
	İnternet ⁴	222	1,3584	,56977			1-5
	Hepsi ⁵	273	1,4375	,79047			3-5
Siber Zorbalık	Stadyum ¹	74	1,5303	,95193	9,192	0,000	1-2
	Spor Salonu ²	73	1,1786	,43868			1-3
	TV ³	387	1,1421	,43001			1-4
	İnternet ⁴	222	1,1494	,40907			1-5
	Hepsi ⁵	273	1,2584	,63735			

* $p<0,05$

Araştırmaya katılan seyircilerin zorbalık düzeyleri ile taraftar müsabaka takip türü değişkeni arasında yapılan istatistiki analizler sonucunda, sözel, fiziki ve siber zorbalık alt boyutları ile müsabaka takip türü değişkeni arasında istatistiki açıdan anlamlı fark bulunduğu saptanmıştır. Skorlar incelendiğinde, sözel, fiziki ve siber zorbalık alt boyutlarının tamamında müsabakaları stadyumdan izleyen seyircilerin zorbalık düzeylerinin, müsabakaları spor salonlarından, TV’ den, internetten ve hepsinden takip eden seyircilerden daha yüksek olduğu görülmüştür.

Tablo 4.11. Spor seyircilerinin sözel, fiziksel ve siber zorbalıklarının deplasman müsabakalarına gitme değişkenine göre analizi

Deplasmana gitme sıklığı		N	X	S.s.	F	p	Tukey HSD
Sözel Zorbalık	Bazen¹	411	1,2805	,50278	43,148	0,000	1-2
	Çoğunlukla²	89	1,6934	,99011			1-3
	Her Zaman³	64	1,9576	1,20593			2-3
	Hiçbir Zaman⁴	465	1,2009	,41524			2-4
Fiziki Zorbalık	Bazen¹	411	1,3224	,62936	1,436	0,093	
	Çoğunlukla²	89	1,3219	,55228			
	Her Zaman³	64	1,3464	1,06508			
	Hiçbir Zaman⁴	465	1,3366	1,16315			
Siber Zorbalık	Bazen¹	411	1,3069	,53702	29,114	0,084	
	Çoğunlukla²	89	1,3776	,67464			
	Her Zaman³	64	1,3825	,43818			
	Hiçbir Zaman⁴	465	1,3499	,90941			

*p<0,05

Araştırmaya katılan seyircilerin zorbalık düzeyleri ile deplasman müsabakalarına gitme sıklığı değişkeni arasında yapılan istatistiki analizler sonucunda, sözel zorbalık alt boyutu ile deplasmana gitme sıklığı değişkeni arasında alfa düzeyinde anlamlı fark bulunurken, fiziki ve siber zorbalık alt boyutları ile deplasman müsabakalarına gitme sıklığı değişkeni arasında anlamlı fark bulunmadığı tespit edilmiştir. Sözel zorbalık alt boyutunda, deplasmana gitme sıklığı arttıkça sözel zorbalık düzeyinin de arttığı görülmektedir.

Tablo 4.12. Spor seyircilerinin sözel, fiziksel ve siber zorbalıklarının sosyal medya kullanım cihazı değişkenine göre analizi

Sosyal Medya Kullanım Cihazı		N	X	S.s.	F	p
Sözel Zorbalık	Akıllı Telefon	975	1,3165	,62083	2,383	0,093
	Bilgisayar, Tablet	36	1,3214	,55315		
	Diğer	18	1,6429	1,06257		
Fiziki Zorbalık	Akıllı Telefon	975	1,3697	,66150	2,403	0,091
	Bilgisayar, Tablet	36	1,4246	,64477		
	Diğer	18	1,7143	1,21119		
Siber Zorbalık	Akıllı Telefon	975	1,1996	,54432	1,382	0,252
	Bilgisayar, Tablet	36	1,2540	,53464		
	Diğer	18	1,4048	,78591		

*p<0,05

Araştırmaya katılan seyircilerin zorbalık düzeyleri ile sosyal medya kullanım cihazı değişkeni arasında yapılan istatistiki analizler sonucunda, sözel, fiziki ve siber zorbalık alt boyutları ile sosyal medya kullanım cihazı arasında $p<0,05$ düzeyinde istatistiki açıdan anlamlı fark bulunmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 4.13. Spor seyircilerinin sözel, fiziksel ve siber zorbalıklarının müsabaka izleme sıklığı değişkenine göre analizi

	Müsabaka İzleme Sıklığı	N	X	S.s.	F	p	Tukey HSD
Sözel Zorbalık	Nadiren¹	200	1,1757	,40348	16,907	0,001	1-2
	Sık sık²	290	1,4281	,76591			1-3
	Düzenli Olarak³	279	1,4619	,73754			2-4
	Ara Sıra⁴	260	1,1676	,36677			3-4
Fiziki Zorbalık	Nadiren¹	200	1,2543	,49095	19,217	0,002	1-2
	Sık sık²	290	1,4419	,73646			1-3
	Düzenli Olarak³	279	1,5776	,87021			2-4
	Ara Sıra⁴	260	1,1863	,32724			3-4
Siber Zorbalık	Nadiren¹	200	1,0876	,29966	15,326	0,001	1-2
	Sık sık²	290	1,2882	,67575			1-3
	Düzenli Olarak³	279	1,3265	,68751			2-4
	Ara Sıra⁴	260	1,0725	,24237			4-3

* $p<0,05$

Araştırmaya katılan seyircilerin zorbalık düzeyleri ile müsabaka izleme sıklığı değişkeni arasında yapılan istatistiki analizler sonucunda, sözel, fiziki ve siber zorbalık alt boyutları ile müsabaka izleme sıklığı arasında $p<0,05$ düzeyinde anlamlı fark bulunduğu tespit edilmiş olup, sözel, fiziki ve siber zorbalık alt boyutlarında müsabaka izleme sıklığı arttıkça, zorbalık düzeylerinin de yükseldiği görülmüştür.

Tablo 4.14. Spor seyircilerinin sözel, fiziksel ve siber zorbalıklarının müsabaka izleme şekli değişkenine göre analizi

Müsabaka İzleme Şekli		N	X	S.s.	F	p
Sözel Zorbalık	Oturarak¹	564	1,9575	,36245		
	Ayakta²	67	2,0192	1,15574		
	Önemli Pozisyonlarda Ayağa Kalkırım³	257	1,9247	,63593	1,352	0,122
	Bazen Oturarak, Bazen Ayakta⁴	141	1,9640	,79359		
Fiziki Zorbalık	Oturarak¹	564	1,8166	,45721		
	Ayakta²	67	2,0469	1,20229		
	Önemli Pozisyonlarda Ayağa Kalkırım³	257	1,9008	,65867	2,957	0,164
	Bazen Oturarak, Bazen Ayakta⁴	141	1,8792	,81819		
Siber Zorbalık	Oturarak¹	564	1,9126	,38773		
	Ayakta²	67	1,9926	1,07205		
	Önemli Pozisyonlarda Ayağa Kalkırım³	257	1,8439	,53340	2,906	0,335
	Bazen Oturarak, Bazen Ayakta⁴	141	1,8743	,62879		

*p<0,05

Araştırmaya katılan seyircilerin zorbalık davranışları ile müsabaka izleme şekli değişkeni arasında yapılan istatistiki analizler sonucunda, sözel, fiziki ve siber zorbalık alt boyutları ile müsabaka izleme şekli değişkeni arasında istatistiki olarak anlamlı fark bulunmadığı tespit edilmiştir. Skorlar incelendiği ise sözel, fiziki ve siber zorbalık alt boyutlarının tamamında müsabakaları ayakta izleyen seyircilerin zorbalık skorlarının diğerlerinden yüksek olduğu görülmüştür.

Tablo 4.15. Spor seyircilerinin sözel, fiziksel ve siber zorbalıklarının sosyal medya kullanım amacı değişkenine göre analizi

Sosyal Medya Kullanım Amacı		N	X	S.s.	F	p
Sözel Zorbalık	Eğlence¹	459	1,3750	,66945	2,052	0,105
	Mesajlaşma²	113	1,2920	,51451		
	Paylaşım³	164	1,2561	,58066		
	Diğer⁴	293	1,2886	,62728		
Fiziki Zorbalık	Eğlence¹	459	1,3020	,77112	2,705	0,089
	Mesajlaşma²	113	1,3148	,58253		
	Paylaşım³	164	1,3596	,51136		
	Diğer⁴	293	1,3730	,59066		
Siber Zorbalık	Eğlence¹	459	1,2416	,64744	2,235	0,0098
	Mesajlaşma²	113	1,2288	,36128		
	Paylaşım³	164	1,2560	,41810		
	Diğer⁴	293	1,2387	,49399		

*p<0,05

Araştırmaya katılan seyircilerin zorbalık davranışları ile sosyal medya kullanma amacı değişkeni arasında yapılan istatistiki analizler sonucunda, sözel, fiziki ve siber zorbalık alt boyutları ile sosyal medya kullanma amacı değişkeni arasında istatistiki açıdan anlamlı fark bulunmadığı tespit edilmiştir.

5. TARTIŞMA ve SONUÇ

Spor seyircilerinin zorbalık ve siber zorbalık davranışlarının bazı değişkenlere göre incelendiği bu araştırmada yapılan analizler sonucunda elde edilen sonuçlar aşağıda belirtilmiştir.

Araştırmaya katılan spor seyircilerinin zorbalık davranışları ile cinsiyet değişkeni arasında yapılan istatistiki analizler sonucunda, sözel zorbalık, fiziki zorbalık ve siber zorbalık alt boyutlarında $p<0,05$ düzeyinde cinsiyetler arası anlamlı fark bulunmuş olup anlamlı farkın sözel zorbalık, fiziki zorbalık ve siber zorbalık alt boyutlarının tamamında, erkeklerin skorlarının kadınların skorlarından daha yüksek olmasından kaynaklandığı görülmüştür.

Yapılan araştırmada cinsiyet değişkenine göre Baş (2008), Kuru ve Var (2009) ve Bahadır (2006) saldırganlık davranışı gösteren bireylerin daha çok erkekler olduğunu belirtmiştir. Genç (2007) yazılı ve görsel medyada da daha çok erkek seyircilerin ön plana çıktığını belirtmiştir. Ayrıca, Duyar (2011), Scheithauer ve vd. (2006), Pellegrini ve Long (2002), Kapçı (2004), Atık (2006), Genç (2007), Sipahi (2008), Satan (2006), Barboza ve ark. (2009), Atalay (2010), Ergün (2011) zorbalık davranışına erkeklerin daha fazla başvurduğunu tespit etmiştir. Zorbalık, tacizi gerçekleştirmek için İnternet ve diğer dijital cihazların kullanılmasıdır. Bu aynı zamanda çevrimiçi zorbalık veya zorbalık olarak da bilinir. Bu, başkaları hakkında rahatsız edici bilgileri taciz etmek veya yaymak için çeşitli elektronik iletişim araçlarının kullanılmasıdır (Salmivalli vd. 1996). Bu çalışmalardan elde edilen sonuçlar, araştırmamızı desteklemektedir.

Siber zorbalıkla ilgili araştırmalara bakıldığında; Manap (2012), Çetinkaya (2010), Burnukara ve Uçanok (2012), Eroğlu (2011), Kocatürk (2014) Çiftçi (2012), Elmas (2016), Süslü (2016), Yelci (2018), İğdeli (2018) erkeklerin kadınlara oranla daha fazla siber zorbalık davranışında bulundukları sonucuna ulaşmışlardır. İnternet ortamı ve sosyal medya gibi platformlarda erkeklerin siber zorbalığa daha yatkın oldukları söylenebilir. Bu sonuçlar, çalışmamızı destekler nitelik taşımaktadır.

Araştırmaya katılan spor seyircilerinin zorbalık davranışları ile yaş grubu değişkeni arasında yapılan istatistiki analizler sonucunda, sözel zorbalık, fiziki zorbalık ve siber zorbalık alt boyutlarında $p<0,05$ düzeyinde yaş grupları arası anlamlı fark bulunmuştur. Sözel zorbalık alt boyutunda bulunan anlamlı farkın, 18-25 yaş aralığı ile 26-31 ve 32 ve

üzeri yaş aralığı skorları ve 26-31 yaş aralığı ile 32 ve üzeri yaş aralığı skorları arasında bulunan farklılaşmadan kaynaklandığı görülmektedir. Farklılaşma bulunan skorlara bakıldığında, yaş düzeyi yükseldikçe zorbalık düzeyinin azaldığı söylenebilir.

Alan yazında yapılmış benzer çalışmalara bakıldığında, Acet (1997), Çağlayan (2003), Ekşi ve Yaman (2010), Gümüşgül (2016), Bozdemir (1998), Şahin (2003), Karagözoğlu ve Ay (1996), benzer sonuçlar elde etmişlerdir. Ayrıca Ekşi ve Yaman (2010) 12-18 yaş arası ergenlerde yaş ile şiddet eğilimi arasında bir ilişki olduğu, bu yaş düzeyindeki seyircilerin şiddet eğiliminin yüksek olduğunu tespit etmişlerdir. Marsh (1996) yaptığı araştırmada holiganca davranışların 13-17 yaş gurubunda daha çok görülmesi bu araştırma bulgularına benzer bulgular olup destekler niteliktedir.

Bazı araştırmalar, zorbalık sıklığının yaşla birlikte azaldığını göstermektedir. Craig (1998) yaşla birlikte fiziksel zorbalıkta düşüş olduğu, gözlemlenmiştir. Hanish ve Guerra (2000) ve Batsche ve Knoff (1994) yaşın yükselmesiyle birlikte zorbalığa uğramanın azaldığını belirterek, zorbaların özellikle yaşça küçük ve kendini savunamayacak durumda olanları hedef aldıklarını ifade etmişlerdir. Dolek (2002), zorbalık ile yaş arasında anlamlı bir ilişki bulmuş ve ilköğretim öğrencilerinde zorbalık görülme sıklığının lise öğrencilerine göre üç kat daha fazla olduğunu tespit etmiştir. Bu sonuçlar, çalışmamızı desteklemektedir.

Araştırma bulgularına göre spor seyircilerinin siber zorbalık skorlarının da yaş ilerledikçe azaldığı görülmektedir. Slonje ve vd. (2012), Patchin ve Hinduja (2012), Mishna ve vd. (2012) araştırmalarında yaş değişkeni ile siber zorbalık davranışları arasında anlamlı farklılık olduğunu saptamışlardır. Bilhassa Patchin ve Hinduja (2012) orta ergenlik döneminde siber zorbalık düzeyinin arttığını saptamışlardır. Bu sonuçlar, çalışmamızla kısmen birbirini desteklemektedir.

Araştırmaya katılan seyircilerin zorbalık davranışları ile medeni durum değişkeni arasında yapılan istatistiki analizler sonucunda, sözel, fiziki ve siber zorbalık alt boyutları ile medeni durum değişkeni arasında $p<0,05$ düzeyinde istatistiksel olarak farklılaşma olduğu tespit edilmiştir. Skorlara bakıldığında ise, Sözel ve fiziki ve siber zorbalık alt boyutlarında bekâr seyircilerin skorlarının evli seyircilerin skorlarından yüksek olduğu görülmüştür. Bu sonuca göre bekâr seyircilerin zorbalık düzeylerinin evli seyircilerden daha yüksek olduğu söylenebilir.

Spor seyircilerinin zorbalık davranışlarını, medeni durumlarına göre inceleyen araştırmalar incelendiğinde; Bozdemir (1998), Çağlayan (2003), Kurtiç (2006), Baş

(2008), Kuru ve Var (2009), araştırmalarında, bekâr bireylerin evli bireyler göre zorbalık düzeylerinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bu sonuçlar çalışmamızı desteklemektedir.

Literatüre bakıldığında siber zorbalık davranışı ile ilgili araştırmalarda medeni durum değişkeninin dâhil edilmediği görölmektedir.

Araştırmaya katılan seyircilerin zorbalık davranışları ile eğitim durumu değişkeni arasında yapılan istatistiki analizler sonucunda, sözel zorbalık alt boyutu ile eğitim durumu değişkeni arasında $p < 0,05$ düzeyinde istatistiksel olarak farklılaşma olduğu saptanırken, fiziki ve siber zorbalık alt boyutları ile eğitim durumu değişkeni arasında istatistiki olarak anlamlı bir fark bulunmadığı görölmüştür. Bu sonuçlar göre, sözel zorbalık alt boyutunda, eğitim düzeyi yükseldikçe, zorbalık düzeyinin azaldığı görölmektedir.

Alan yazında yapılan araştırmalara bakıldığında, şanlı (2014) futbol seyircilerinin eğitim seviyesi yükseldikçe saldırganlık düzeyinin azaldığını saptamıştır. Duyar (2011) eğitim düzeyi düştüğe saldırganlık ve şiddet düzeylerinin arttığını bulmuştur. Bahadır (2006), izleyicilerin yüksek eğitim düzeylerinin şiddete olan eğilimlerini azalttığını ve düşük eğitim düzeylerinin olaylara fiziksel katılımlarını arttırdığını saptamıştır. Kurti (2006), şiddet olayının öncelikle izleyicilerin eğitim düzeyinin düşük olmasından kaynaklandığını ve izleyicilerin eğitim düzeyinin artmasının olaya bakış açılarını değiştirebileceğini belirtmiştir. Benzer araştırmalar ve bu araştırma bulgularından elde edilen sonuçlar futbol seyircilerinin eğitim seviyelerinin düşük olduğunu göstermektedir. Bu sonuçlar çalışmamızı desteklemektedir.

Siber zorbalıkla ilgili araştırmalara bakıldığında; literatürde siber zorbalık ve eğitim durumu değişkeni arasında farklılaşma olup olmadığını inceleyen çalışma olmadığı görölmüş olup, bu sonucun alan yazına katkıda bulunacağı düşünölmektedir.

Araştırmaya katılan seyircilerin zorbalık davranışları ile meslek değişkeni arasında yapılan istatistiki analizler sonucunda, sözel zorbalık ve fiziki zorbalık alt boyutlarında alfa düzeyinde istatistiki olarak anlamlı fark bulunurken, siber zorbalık alt boyutu ile meslek değişkeni arasında anlamlı fark bulunmadığı saptanmıştır. Sözel ve fiziki zorbalık alt boyutlarında bulunan anlamlı farkın memur ve işsiz olan bireylerin skorları arasında ki farklılıktan kaynaklandığı ve memurların zorbalık düzeylerinin işsizlerin zorbalık düzeylerinden düşük olduğu görölmüştür. Bu sonuçlara göre işsizlik etkeninin zorbalık düzeyini arttırdığı söylenebilir.

Yapılan araştırmalara bakıldığında, seyircilerin Baş (2008), Kuru ve Var (2009), şanlı (2014), Karagözoğlu ve Ay (1999), Bayram (2011), Bahadır (2006) daha çok eğitim çağında olan ve çalışmayan bireylerden oluştuğu görölmüştür. Öte yandan Bozdemir (1998) seyircilerin büyük çoğunluğunu emekliler olarak bulmuştur. Ayrıca Gümüşgül (2016) çalışmayan seyircilerin mesleki durumuna bağılı olarak diğerk katılımcılara göre daha yüksek düzeyde saldırganlık gösterdiğini belirlemiştir. Benzer bir araştırma, hedef kitlenin ağırlıklı olarak herhangi bir meslekle uğraşmayan eğitim çağındaki gençlerden oluştuğunu ortaya koymuştur ki bu bulgularla tutarlıdır.

Araştırmaya katılan seyircilerin zorbalık davranışları ile gelir düzeyi değişkeni arasında yapılan istatistiki analizler sonucunda, sözel zorbalık ve fiziki zorbalık alt boyutlarında alfa düzeyinde istatistiki olarak anlamlı fark bulunurken, siber zorbalık alt boyutu ile gelir durumu değişkeni arasında anlamlı fark bulunmadığı saptanmıştır. Sözel ve fiziki zorbalık alt boyutlarında bulunan anlamlı farkın geliri olmayan ve 2000 TL ve üzeri geliri olan bireylerin skorları arasında ki farklılıktan kaynaklandığı ve 2000 TL ve üzeri geliri olan bireylerin zorbalık düzeylerinin geliri olmayan seyircilerin zorbalık düzeylerinden düşük olduğu görölmüştür. Bu sonuçlara göre gelir düzeyinin azlığı etkeninin zorbalık düzeyini arttırdığı söylenebilir.

Yıldız vd. (2007), düşük gelir düzeyleri ile izleyicilerin etkinliklere katılımının artması arasında paralel bir ilişki bulmuş ve gelir düzeylerinin kişiliğı ve davranışı etkilediğı sonucuna varmıştır. Ekşisu (2009) gelir düzeyi yükseldikçe zorba kişilik puanlarının da yükseldiğini ve kendine güven boyutu puanı yüksek olanların gelir düzeylerinin yüksek olduğunu tespit etmiştir. Balta ve Horzum (2008), Gençer (2011), Türkoğlu (2013) düşük gelirli kişilerin siber zorbalık yapma olasılığının daha yüksek olduğu sonucuna varmıştır. Futbol seyircilerinin gelir düzeylerine ilişkin algılarının öznel olması ve Türkiye'de şiddete başvuran bireylerin gelir düzeyleri arasındaki ilişkiyi doğrudan inceleyen az sayıda çalışmanın olması nedeniyle bu çalışmadan elde edilen verilerin yorumlanması güçtür.

Araştırmaya katılan seyircilerin zorbalık davranışları ile spor branşı değişkeni arasında yapılan istatistiki analizler sonucunda, sözel, fiziki ve siber zorbalık alt düzeyleri ile spor branşı değişkeni arasında istatistiksel olarak $p<0,05$ düzeyinde anlamlı fark bulunduğu tespit edilmiştir. Sözel zorbalık alt boyutunda, futbol ve voleybol seyircileri arasında farklılaşma görölmüş ve futbol seyircilerinin sözel zorbalık skorlarının, voleybol seyircilerinin skorlarından daha yüksek olduğu görölmüştür. Fiziki ve siber zorbalık alt

boyutlarında ise futbol seyircileri ile voleybol, hentbol, basketbol ve diğer branş seyircileri skorları arasında ortaya çıkan farklılıktan kaynaklandığı görülmüştür. Buna göre fiziki ve siber zorbalık alt boyutlarında, futbol seyircilerin zorbalık skorlarının diğer branşlara göre daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Alan yazın incelendiğinde, zorbalık ve siber zorbalık düzeylerine ait çalışmaların genel de futbol seyircilerine uygulandığı görülmüştür. Bu çalışmada, farklı branşların futbol branşı ile karşılaştırılmasının alan yazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırmaya katılan seyircilerin zorbalık davranışları ile taraftar derneği üyeliği değişkeni arasında yapılan istatistiki analizler sonucunda, sözel, fiziki ve siber zorbalık alt boyutları ile dernek üyeliği arasında $p<0,05$ düzeyinde istatistiki olarak anlamlı farklılaşma bulunduğu tespit edilmiş olup, taraftar derneği üyelerinin skorlarının, dernek üyesi olmayan seyircilerin skorlarından daha yüksek olduğu görülmüştür.

Spor seyircilerinin zorbalık davranışları ile bir taraftar derneğine üye olma durumlarına yönelik araştırmalar incelendiğinde; Şanlı (2014) taraftar derneğine üye olanların olmayanlara göre daha yüksek düzeyde zorbalık gösterdiğini saptamıştır. Albayrak (2016) taraftarların “Yıkıcı Saldırganlık, Atılğan Saldırganlık ve Edilgen Saldırganlık” bakımından taraftar dernek üyelerinin orta düzeyde saldırganlık davranışı sergilediklerini tespit etmiştir. Koçer (2012) derneğe üye olan taraftarların şiddet ve holiganlık düzeylerinin yüksek olduğunu tespit etmiştir. Dikici (2008) tribün olaylarında niceliksel ve niteliksel özelliklerin farklılaştığına değinerek bu durumun saldırganlık davranışlarında artış gösterdiğini, Çarşı grubu için de aynı durumun söz konusu olduğunu ifade ederek şiddet ve saldırganlık içeren tribün olaylarının yaşandığını ifade etmektedir.

Araştırmaya katılan seyircilerin zorbalık davranışları ile taraftar müsabaka takip türü değişkeni arasında yapılan istatistiki analizler sonucunda, sözel, fiziki ve siber zorbalık alt boyutları ile müsabaka takip türü değişkeni arasında istatistiki açıdan anlamlı fark bulunduğu saptanmıştır. Skorlar incelendiğinde, sözel, fiziki ve siber zorbalık alt boyutlarının tamamında müsabakaları stadyumdan izleyen seyircilerin zorbalık düzeylerinin, müsabakaları spor salonlarından, TV’ den, internetten ve hepsinden takip eden seyircilerden daha yüksek olduğu görülmüştür.

Spor seyircilerinin saldırganlık ve şiddet davranışları ile maçları izleme yerlerine yönelik araştırmalara bakıldığında; Çetin (2018) maçları TV’den izleyen seyircilerin büyük çoğunluğunun stadyum ve stadyum dışında topluca maç izlenen yerlerde nesnelere zarar verme, küfür ve şiddet olaylarına olumlu batkılarını tespit etmiştir. Ayrıca stadyumlarda ve

toplucu maç izlenilen diğer yerlerde yaşanan şiddet olaylarına yönelik tutumları ile maç izlerken şiddete başvurma arasında benzer verilerin olduğunu ifade etmiştir.

Araştırmaya katılan seyircilerin zorbalık davranışları ile deplasman müsabakalarına gitme sıklığı değişkeni arasında yapılan istatistiki analizler sonucunda, sözel zorbalık alt boyutu ile deplasmana gitme sıklığı değişkeni arasında alfa düzeyinde anlamlı fark bulunurken, fiziki ve siber zorbalık alt boyutları ile deplasman müsabakalarına gitme sıklığı değişkeni arasında anlamlı fark bulunmadığı tespit edilmiştir. Sözel zorbalık alt boyutunda, deplasmana gitme sıklığı arttıkça sözel zorbalık düzeyinin de arttığı görülmektedir.

Spor seyircilerinin zorbalık davranışları ile deplasman maçlarına gitme durumlarına yönelik araştırmalara bakıldığında; Baş (2008) seyircilerin %7,3'ünün takımlarının kendi sahasında ve deplasmanda oynanan maçlara gittikleri, %0,9'unun ise takımlarının sadece deplasmandaki maçlarına gittiklerini tespit etmiştir. Turgut (2006) seyircilerin %3,4'ünün takımlarının deplasmandaki her maçlarına gittiklerini tespit etmiştir. Albayrak (2016) seyircilerin deplasman maçlarına gitme durumları ile saldırganlık düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık bulamamıştır. Deplasman maçlarına gidecek kadar takımlarına bağlı olan seyircilerin futbol ortamının rekabetçi ve mücadeleye yönelik yapısı gereği birçok olumsuz davranışlarda bulunabileceği kuvvetle muhtemeldir. Seyircinin bu davranışı kendisi için mi yoksa takımı için mi yaptığı hakkında bir yargıda bulunmak tam olarak mümkün olmasa da zorbalık yapma eğilimi olan ve bundan zevk alan seyircilerin, deplasman maçları dahil uygun bulduğu her ortamda zorbalık davranışı sergileyebileceği söylenebilir.

Araştırmaya katılan seyircilerin zorbalık davranışları ile sosyal medya kullanım cihazı değişkeni arasında yapılan istatistiki analizler sonucunda, sözel, fiziki ve siber zorbalık alt boyutları ile sosyal medya kullanım cihazı arasında $p<0,05$ düzeyinde istatistiki açıdan anlamlı fark bulunmadığı tespit edilmiştir.

Araştırmaya katılan seyircilerin zorbalık davranışları ile müsabaka izleme sıklığı değişkeni arasında yapılan istatistiki analizler sonucunda, sözel, fiziki ve siber zorbalık alt boyutları ile müsabaka izleme sıklığı arasında $p<0,05$ düzeyinde anlamlı fark bulunduğu tespit edilmiş olup, sözel, fiziki ve siber zorbalık alt boyutlarında müsabaka izleme sıklığı arttıkça, zorbalık düzeylerinin de yükseldiği görülmüştür.

Spor seyircilerinin zorbalık davranışları ile maçları izleme sıklıklarına yönelik araştırmalar incelendiğinde; Merçil ve Akyol (2004), Turgut (2006), Baş (2008), Aycan ve vd. (2009) yaptıkları çalışmalarda seyircilerin maç izleme sıklıklarını araştıran çalışmalar yapmışlardır fakat zorbalık düzeyi değişkeni ile maç izleme sıklığı arasında analiz yapmamışlardır. Bu bağlamda, elde edilen sonuçların alan yazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırmaya katılan seyircilerin zorbalık davranışları ile müsabaka izleme şekli değişkeni arasında yapılan istatistiki analizler sonucunda, sözel, fiziki ve siber zorbalık alt boyutları ile müsabaka izleme şekli değişkeni arasında istatistiki olarak anlamlı fark bulunmadığı tespit edilmiştir. Skorlar incelendiği ise sözel, fiziki ve siber zorbalık alt boyutlarının tamamında müsabakaları ayakta izleyen seyircilerin zorbalık skorlarının diğerlerinden yüksek olduğu görülmüştür.

Araştırmaya katılan seyircilerin zorbalık davranışları ile sosyal medya kullanma amacı değişkeni arasında yapılan istatistiki analizler sonucunda, sözel, fiziki ve siber zorbalık alt boyutları ile sosyal medya kullanma amacı değişkeni arasında istatistiki açıdan anlamlı fark bulunmadığı tespit edilmiştir.

Sonuç olarak, erkek seyircilerin zorbalık ve siber zorbalık düzeylerinin kadın seyircilerden yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca branşlar arasında en çok zorbalık ve siber zorbalık skorlarının futbol seyircilerine ait olduğu görülmüştür.

Zorbalık ve siber zorbalık davranışının seyircilerde yaş ilerledikçe azaldığı görülmüştür. Ayrıca bekâr seyircilerin, evli seyircilere göre zorbalık ve siber zorbalık skorlarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Eğitim durumunun yükselmesinin zorbalık ve siber zorbalık düzeyinde düşüşe sebep olduğu araştırmanın diğer sonuçlarından biridir. Ayrıca işsiz bireylerin zorbalık ve siber zorbalık düzeyleri ile memur seyircilerin skorları arasında anlamlı fark çıkması, işsizliğin zorbalığı arttırdığını göstermektedir. Aynı zamanda araştırma sonuçlarına göre zorbalık ve siber zorbalık düzeyi ile gelir düzeyi arasında farklılaşma bulunduğu ve gelir düzeyi arttıkça zorbalığın azaldığı görülmüştür.

Taraftar derneğine üye seyircilerin zorbalık ve siber zorbalık davranışları, taraftar derneğine üye olmayan seyircilere göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca müsabakaları stadyumdan izleyen seyircilerin zorbalık ve siber zorbalık düzeylerinin

yüksek olduğu görüşmüştür. Yine araştırma sonuçlarına göre, deplasmana sık giden seyircilerin sözel zorbalık düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmüştür.

Ayrıca sosyal medya kullanım cihazı türünün, müsabaka izleme şeklinin ve sosyal medya kullanım amacının zorbalık ve siber zorbalık davranışlarına etki etmediğı sonucuna ulaşılmıştır.

6. ÖNERİLER

Yapılan araştırmadan elde edilen sonuçlar dâhilinde, spor seyircilerine ve sporun diğer paydaşlarına aşağıda bulunan önerilerde bulunulması mümkündür.

- Zorbalık davranışının spor alanında en aza indirgenmesi adına okul döneminin başlaması ile birlikte öğrencilere ve ailelerine zorbalığı önleyici eğitimler verilebilir.
- Spor alanlarında görülen zorbalık davranışlarını en aza indirmek amacıyla yasal düzenlemeleri tekrar gözden geçirerek caydırıcı cezalar eşliğinde tedbirler alınabilir.
- Siber zorbalığın engellenmesi adına, sosyal medya platformlarından sosyal medya kullanma hakkında etik olan ve olmayan davranışlarla ilgili sürekli kamu spotu içerikleri yayınlanması siber zorbalığı azaltabilir.
- Özellikle zorbalık ve siber zorbalık davranışlarının en yoğun olduğu branş olan futbolda zorbalığı önlemek amacıyla gerek müsabaka öncesi stadyumlarda gerek ise taraftar dernekleri içerisinde belirli aralıklarla zorbalığı ve siber zorbalığı önleyici içeriklerle kamu da farkındalık yaratılarak zorbalığın azalması sağlanabilir.

7. KAYNAKÇA

- Acet M. (1997). Futbol Seyircisinin Sosyokültürel Yapısının Şiddet Eylemine Etkisi Voleybol ve Basketbol Seyircileri ile Karşılaştırılması. Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi. İstanbul.
- Acet, M. (2005). *Sporda Saldırganlık ve Şiddet*, İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Ajzen, I. (1991). The Theory Of Planned Behavior, *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50(2), 179-211.
- Aktaş, C. (2007). Türkiye'de Bilgisayar ve İnternet Kullanımının Yaygınlaştırılmasında İnternet Kafelerin Rolü, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 1(27), 5-14.
- Albayrak V. (2016). Elâzığ Spora Bağlı Taraftar Dernek Üyelerinin Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi. Elâzığ
- Anderson, C.A. ve Bushman, B.J. (2002). Human Aggression, *Annual Review of Psychology*, 53, 27-51.
- Arıcak, O.T. (2011). Siber Zorbalık, Gençlerimizi Bekleyen Yeni Tehlike, *Kariyer Penceresi*, 2(6), 10-12.
- Aslan, A. (2017). Çevrimiçi Şiddet: Bir Siber Zorbalık Alanı Olarak “Potinss” Örneği, *Marmara İletişim Dergisi*, 27, 95-119.
- Atik G. (2006). İlköğretim İkinci Kademe Öğrencileri Arasındaki Zorbalık Davranışını Yordama da, Denetim Odağı, Benlik Saygısı, Aile Stili, Yalnızlık ve Akademik Başarının Rolü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Bölümü. Yüksek lisans tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi. Ankara.
- Ayas, T. ve Horzum, M.B. (2014). Orta Öğretim Öğrencilerin Psikolojik Belirtilere Göre Sanal Zorba ve Sanal Mağdur Düzeylerinin Yordanması, *Online Journal Of Technology Addiction & Cyberbullying*, 1(2), 21-36.
- Aycan A, Polat E, Uçan Y. (2009). Takım Özdeşleşme Düzeyi ile Profesyonel Futbol Müsabakalarına Seyirci Olarak Katılım Kararını Etkileyen Değişkenler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, *Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 11 (4), 169-74.

- Bahadır Z. (2006) Futbol Seyircisinin Sosyo-Kültürel Yapısının Şiddet Eylemine Etkisi. Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi. Niğde.
- Barboza GE, Schiamberg LB, Oehmke J, Korzeniewski SJ, Post LA, Heraux CG. (2009). Individual characteristics and the multiple contexts of adolescent bullying: an ecological perspective. *Youth Adolescent*, 38 (1), 101-121.
- Baş M. (2008) Futbolda Taraftar ve Takım Özdeşleşmesi (Trabzonspor Örneği). Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi. Ankara.
- Batsche GM, Knoff HM. (1994). Bullies and their victims: Understanding a pervasive problem in the schools. *School Psychology Review*, 23 (2): 165-74.
- Bauman, S. (2010). *Cyberbullying, What Counselors Need To Know*, United States: Wiley
- Bauman, S. ve Del R.A. (2006). Preservice Teachers' Responses To Bullying Scenarios: Comparing Physical, *Journal of Educational Psychology*, 98(1), 23-26.
- Bayar, Y. ve Uçanok, Z. (2012). Ergenlerin Dâhil Oldukları Zorbalık Statülerine Göre Okul Sosyal İklimi ve Genellenmiş Akran Algıları, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(4), 2337-2358.
- Bayram A. (2011). Futbol Seyircilerinin Taraftarlık ve Şiddet İfadelerine Yaklaşımlarının İncelenmesi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Ana Bilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi. Ankara.
- Belsey, B. (2019). *Cyberbullying: An Emerging Threat To The “Always On” Generation*.
- Beran, T. Ve Li, Q. (2005). Cyber-Harassment: A Study Of A New Method For An Old Behavior, *Journal of Educational Computing Research*, 32(3), 265-277.
- Bozdemir M. (1998). Futbol Fanatizminin Sosyolojik Açıdan Tahlili. Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi. İstanbul.
- Burnukara P, Uçanok Z. (2012). Okul Ortamı ve Sanal Ortamda Meydana Gelen Akran Zorbalığı Ne Ölçüde Örtüşüyor? *Türk Psikoloji Dergisi*, 27 (69), 81-96.
- Chisholm, J.F. (2014). Review Of The Status Of Cyberbullying And Cyberbullying Prevention, *Journal of Information Systems Education*, 25(1), 37-49.

- Craig WM. (1998). The Relationship Among Bullying, Victimization, Depression, Anxiety, And Agression İn Elementary School Children. *Personal and Individual Differences*, 24 (1), 123-30
- Cross, D. (2015). A Longitudinal Study Of The Social And Emotional Predictors And Consequences Of Cyber And Traditional Bullying Victimization, *International Journal Of Public Health*, 60(2), 207-217.
- Çağlayan HS, (2003). Futbol Seyircisinin Sosyo-Ekonomik Kültürel Yapısının Şiddet Eğilimindeki Rolü: Konyaspor Örneği, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi. Konya.
- Çakır-Balta Ö, Horzum MB. (2008). “Web Tabanlı Öğretim Ortamındaki Öğrencilerin İnternet Bağımlılığını Etkileyen Faktörler”. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 41 (1), 187-205
- Çetin E. (2015). Çocuk ve Gençlerin Televizyonda Maç İzleme Alışkanlıklarının Spordaki Şiddet Eylemlerine Etkileri: 828-40 International Journal of Science Culture and Sport (IntJSCS) 828-40 Copyright©Int JSCS (www.iscsjournal.com) Erişim Tarihi: 13.11.2021.
- Çetinkaya B. (2010). İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinde Siber Zorbalığın Yaygınlığı. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi. Konya.
- Çiftçi H. (2015). Lise Öğrencilerinin Siber Zorbalık Eğilimlerinin Facebook Tutumu ile İlişisinin İncelenmesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Ana Bilim Dalı. Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi. İstanbul.
- Dikici ST. (2008). Türkiye’de Taraftarın Siyasal ve Sosyal Profili: Beşiktaş JK ve Çarşı Grubu Örneği. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi. Doktora Tezi, Kocaeli Üniversitesi. Kocaeli.
- Dikici, T. (2009). *Çarşı, Bir Başka Taraftarlık*, Ankara Dipnot Yayınları.
- Dölek N. (2002). Öğrencilerde Zorbaca Davranışların Araştırılması ve Önleyici Bir Program Modeli. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi. İstanbul.

- Duyar D. (2011) Futbol Seyircisinde Saldırganlık Davranışlarının İncelenmesi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Ekşi H, Yaman E. (2010). Çocuk ve Ergende Şiddet. Kaknüs Yayınları. İstanbul.
- Elmas B. (2016). Öğretmen Adaylarının Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Algı Düzeylerinin İncelenmesi. Fen Bilimleri Enstitüsü, İnternet ve Bilişim Teknolojileri Yönetimi Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi. Afyon.
- Ergün D. (2011). Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Ortaöğretim 6., 7. ve 8. Sınıf Öğrencilerinde Akran Zorbalığı Yaygınlığı ve Risk Faktörlerinin Belirlenmesi. Adli Tıp Enstitüsü, Sosyal Bilimler Anabilim Dalı. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi. İstanbul.
- Eroğlu Y. (2011). Koşullu Öz-Değer, Riskli İnternet Davranışları ve Siber Zorbalık / Mağduriyet Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim 114 Bilimleri Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi. Sakarya.
- Eroğlu, Y. ve Güler, N. (2015). Koşullu Öz-Değer, Riskli İnternet Davranışları ve Siber Zorbalık/Mağduriyet Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Sakarya University Journal of Education*, 5(3), 118-129.
- Espelage, D.L. (2014). Ecological Theory: Preventing Youth Bullying, Aggression, And Victimization. *Theory into Practice*, 53(4), 257-264.
- Eşkisü M. (2009). Liseli Öğrencilerin Zorbalık Düzeyleri ile Aile İşlevleri ve Algılanan Sosyal Destek Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi. İstanbul.
- Genç G. (2007). Genel Liselerde Akran Zorbalığı ve Yönetimi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı. Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi. Malatya.
- Genç, D.A. (1998). *Spor Hukuku*, Ankara: Alfa Yayınları
- Gençer SL. (2011). Ortaöğretim Öğrencilerinin İnternet Bağımlılık Durumlarının İnternet Kullanım Profilleri ve Demografik Özelliklere Göre Farklılıklarının İncelenmesi. Fen Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Teknolojileri Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi. Isparta.

- Gökler, R. (2009). Okullarda Akran Zorbalığı. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(2), 511-536.
- Güllü, M. ve Güçlü, M. (2006). *Ortaöğretim Öğrencilerinin Taraftarı Oldukları Spor Takımları ile Özdeşleşmelerinin İncelenmesi*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Gümüşgül O. (2016). Futbol Seyircilerinde Saldırganlık, Şiddet ve Holiganizme Yönelik Davranışların Önlenmesinde Serbest Zaman Etkinliklerine Katılım Etkisinin İncelenmesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı. Doktora Tezi, Dumlupınar Üniversitesi. Kütahya.
- Hanish LD, Guerra NG, (2000). Children Who Get Victimized At School: What Is Known? What Can Be Done? *Professional School Counseling*, 4 (2), 113–19.
- İğdeli F. (2018). Üniversite Öğrencilerinin Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet ve Siber Zorbalık Duyarlılıklarının Çeşitli Değişkenler Bağlamında İncelenmesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi. Eskişehir.
- İrfaner, S. (2009). *Öğrenciler Arasında Gerçekleşen Zorbalık Eylemleri Ve Zorbalık Konusunda Öğrencilerin, Öğretmenlerin Ve Okul Yöneticilerinin Tutum Ve Görüşleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Kalaycı Ş. (2006). SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri, Ankara: Asil Yayıncılık.
- Kapçı EG. (2004). İlköğretim Öğrencilerinin Zorbalığa Uğrama Türünün ve Sıklığının Depresyon, Kaygı ve Benlik Saygısıyla İlişkisi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37 (1), 1-13.
- Karaca, Y. (2019). Spor seyircilerinin zorbalık davranışlarının incelenmesi (futbol taraftarı örneği).
- Karagözoğlu C, Ay SM. (1999). Futbol Seyircisinde Saldırganlık Eğilimleri, (İstanbul örneği), Hacettepe Üniversitesi Futbol Bilim ve Teknoloji Dergisi; 6 (3): 27-31
- Katırcı, H. (2007). *Spor Kulüplerinde İletişim Yönetimi: Türkiye Profesyonel Futbol Liglerinde Yer Alan Spor Kulüplerinin İletişim Uygulamalarına İlişkin Araştırma*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi SBE.

- Kline RB. (2011). Principles And Practice Of Structural Equation Modeling. New York: The Guilford Press.
- Kocatürk M. (2014). Ortaokul Öğrencilerinde Akran Zorbalığı ile Siber Zorbalık Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi. İstanbul.
- Koçer M. (2012). Futbol Derneklerine Üye Olan Taraftarların Şiddet Ve Holiganizm Eğilimlerinin Belirlenmesi: Kayseri örneği. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (32), 111-35.
- Korkmaz, K. (2018). *Bilişsel Davranışçı Temelli Siber Zorbalık Önleme Programının Etkisi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep.
- Koruç Z, Bayar P, Arslan F. (2004). Türkiye’de futbol fanatikleri: Sosyal kimlik ve şiddet. Türkiye Futbol Adamları Derneği Ankara Şubesi ve Spor Toto Genel Müdürlüğü Futbol Müsabakalarında Terörün Nedenleri ve Önleme Yolları Bilimsel Araştırma Yarışması. Ankara.
- Kowalski RM, Limber SP, Agaston PW. (2012). Cyber bullying: Bullying in digital age, Second Edition Wiley-Blackwell Publication, Malden MA 02148-5020 USA: 2-56.
- Kowalski, R.M. ve Limber, S.P. (2007). Electronic Bullying Among Middle School Students, *Journal of Adolescent Health*, 41, 22-30.
- Kurtiç N. (2006). Futbol Seyircisini Saldırganlığa İten Psiko-Sosyal Nedenler (Sakarya İli Örneği). Sosyal Bilimler Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi. Sakarya.
- Kuru E, Var L. (2009). Futbol Seyircilerinin Spor Alanlarındaki Saldırganlık Davranışları Hakkında Betimsel Bir Çalışma (Kırşehir İli Örneği). *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10 (2), 141-53.
- Manap A. (2012). İlköğretim İkinci Kademe Öğrencileri ve Siber Zorbalık: Samsun İli Örneği. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi. Samsun.
- Mason, K.L. (2008). Cyberbullying: A Preliminary Assessment for School Personnel. *Psychology in the Schools*, 45(4).

- Menesini, E. Ve Nocentini, A. (2009). Cyberbullying Definition And Measurement: Some Critical Considerations. *Journal of Psychology*, 217, 230-232.
- Merçil İ, Akyol F. (2004). “Türk Futbol Taraftarlarının Kulüpleriyle Ahlaki Ve Duygusal Özdeşleşmeleri”, Galatasaray Üniversitesi, Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi ve Centre International d’Etudes du Sport, Adalet, Etik ve Spor Semineri, İstanbul.
- Olweus, D. (1994). *Bullying At School: Long-Term Outcomes For The Victims And An Effective School-Based Intervention Program*, New York: Plenum Press.
- Öcalan M. (2003). Sporda Fanatizm: Futbol Seyircileri Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma (Elâzığ Örneği), Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı. Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi. Elâzığ
- Patchin JW, Hinduja S. (2012). Cyberbullying: An Update And Synthesis Of The Research. In J W, Patchin, S. Hinduja (Eds.), *Cyberbullying Prevention And Response: Expert perspectives* New York, NY: Routledge; 1: 13-35.
- Peker, A. (2013). *İnsani Değerler Yönelimli Psiko-Eğitim Programının Problemlı İnternet Kullanımı ve Siber Zorbalık Üzerindeki Etkisi*, Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya.
- Pellegrini AD, Long JD. (2002). A Longitudinal Study Of Bullying, Dominance And Victimization During The Transition From Primary School Through Secondary School. *British Journal Of Developmental Psychology*, 20 (2), 259-80.
- Rigby, K. (2011). What Can Schools Do About Cases Of Bullying. *Pastoral Care in Education*, 29(4), 273-285.
- Roland, E. (1998). *School İn Uences On Bullying*, Durham University, Doctoral Thesis.
- Sade Beck, L. (2004). İnternet Ethnography: Online and Offline. *İnternational Journal of Qualitative Methods*, 3(2), 45-51.
- Salmivalli C, Lagerspetz K, Björkqvist K, Österman K, Kaukiainen A. (1996). Bullying as a group process: Participant roles and their relations to social status within the group. *Aggressive Behavior*, 22: 1-1.

- Scheithauer H, Hayer T, Petermann F, Jugert G. (2006). Physical, verbal and relational forms of bullying among german students: Age, trends, gender differences and correlates. *Aggressive Behavior*, 32, 261-75.
- Shariff, S. (2005). Cyber-Dilemmas İn The New Millennium: School Obligations To Provide Student Safety İn A Virtual School Environment. *Journal of Education/Revue des sciences de l'éducation de McGill*, 40(3), 457-477.
- Sipahi TH. (2008). İzmir İli Bornova İlçesinde İlköğretim 6. ve 7. Sınıf Öğrencilerinde Akran Zorbalığı, Etkileyen ve Eşlik Eden Faktörler. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Halk Sağlığı Anabilim Dalı. Doktora Tezi, Ege Üniversitesi. İzmir.
- Slonje R, Smith PK, Frisen A. (2012). Processes Of Cyberbullying, And Feelings Of Remorse By Bullies: A Pilot Study. *European Journal Of Developmental Psychology*; 9: 244-259. doi:10.1080/17405629.2011.643670.
- Smith, A.C.T. (2008). *Introduction To Sport Marketing*, Oxford: Elsevier.
- Smith, P.K. (2016). Bullying: Definition, Types, Causes, Consequences And Intervention, *Social and Personality Psychology Compass*, 10(9).
- Sönmezay, H. (2010). *Lise Öğrencilerinde Zorbalığın İletişim Becerileri Ve Algılanan Sosyal Destek İle İlişkisinin İncelenmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi.
- Suler, J. (2004). The Online Disinhibition Effect, *CyberPsychology & Behavior*, 7, 321-326.
- Süslü DP. (2016). Lise Öğrencilerinin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyetin Benlik Saygısı Anne Baba ve Akran İlişkileri Açısından İncelenmesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı. Doktora Tezi, İstanbul Maltepe Üniversitesi. İstanbul.
- Şahin, H.M. (2002). *Beden Eğitimi ve Sporda Temel Kavramlar Sözlüğü*, Gaziantep: Gaziantep Spor Kulübü Yayınları.
- Şanlı S. (2014). Futbol Müsabakalarında Olaylarda Yer Alan Seyircilerin Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi. Ankara.

- Tamer, N. (2014). Ergenlerin Teknolojik Zorbalık Algıları. *Online Journal of Technology Addiction & Cyberbullying*, 1, 1-20.
- Topçu, Ç. ve Erdur, B.Ö. (2010). The Revised Cyber Bullying İnventory, *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 5, 660-664.
- Turgut M. (2006). Fenerbahçe Spor kulübü Örgütlü Taraftarlarının Taraftarlık Anlayışları Üzerine Bir Araştırma. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı. Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi. Ankara.
- Türkoğlu S. (2013). Ergenlerin Problemlı İnternet Kullanımları ile Siber Zorbalık Eğilimleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi. İstanbul.
- Uluçay, D.M. ve Melek, G. (2017). Türkiye'deki Okullarda Siber Zorbalık: Bir Literatür Değerlendirmesi. *Online Academic Journal of Information Technology*, 5(30), 91-106.
- Willard, N.E. (2007). *Cyberbullying and Cyberthreats: Responding to the Challenge of Online Social Aggression, Threats, and Distress*. Research Press.
- Yaman, E., Peker, A. (2012). Ergenlerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyete İlişkin Algıları. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11, 819-833.
- Yaman, E., Eroğlu, Y. ve Peker, A. (2011). *Başaçıkma Stratejileriyle Okul Zorbalığı ve Siber Zorbalık*, İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Yapraklı, T.Ş. ve Altay, Ş. (2017). Mobil Anlık Mesajlaşma Servislerinin Kullanımı Üzerinde Etkili Faktörlerin İncelenmesi: Ardahan Üniversitesi Öğrencileri Üzerinde Bir Saha Araştırması. *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, 12(48), 199-216.
- Yelboğa, N. ve Koçak, O. (2019). Ergenlerde Akran Zorbalığını Yordayan Bazı Faktörlerin Zorba ve Mağdur Bireyler Açısından Değerlendirilmesi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 2289-2320.
- Yelci H. (2018). Ortaokul Öğrencilerinde Siber Zorbalık ile Saldırganlık İlişkisinin İncelenmesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi. İstanbul.

Yetim, S. (2015). Siber Zorbalık, Türkiye ve ABD Karşılaştırması. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 28(120), 325-384.

Yıldız M, Fişekçioğlu İB, Çağlayan HS, Tekin M, Şirin EF, Akyüz M. (2007). Futbol Seyircisinin Sosyoekonomik Yapısının Şiddete Etkisi (Karaman spor örneği). *Erzincan Eğitim Fakóltesi Dergisi*, 9 (2): 145-57.

8. EKLER

Ek 1 Kişisel Bilgi Formu

1. Yaşınız: () 18-25 yaş () 26-31 Yaş () 32 yaş ve üzeri

2. Cinsiyetiniz: 1) Kadın 2) Erkek

3. Eğitim Durumunuz? 1) İlköğretim 2) Lise 3) Önlisans-Lisans 4) Lisansüstü

4. Mesleğiniz: 1) İşçi 2) Memur 3) Esnaf

4) Serbest Meslek 5) Çalışmıyor

5. Gelir Düzeyi: Gelirim yok() 500- 999 TL () 1000- 1499 TL ()

1500- 1999 TL() 2000 ve üstü ()

6. Medeni Hali: 1) Evli 2) Evli

7. Maçları nereden Takip edersiniz? 1) Stadyum 2) Spor Salonu 3) TV

4)İnternet 5) Hepsi

8. Maçları İzleme Sıklığınız:1) Nadiren 2) Sık sık 3) Düzenli olarak 4) Ara sıra

9. Maçları nasıl izlersiniz? 1) Oturarak 2) Ayakta
3) Önemli pozisyonlarda ayağa kalkarım 4) Bazen oturarak bazen ayakta

10. Deplasman Maçlarına gider misiniz? 1)Bazen 2) Çoğunlukla 3) Her zaman
4) Hiçbir zaman

11. Bir Taraftar Derneğine Üye misiniz? 1) Evet. 2) Hayır.

12. Sosyal medya hesabınız var mı? (WhatsApp, Facebook, Twitter, Instagram, v.b)

1) Evet 2) Hayır

13. Sosyal medya hesabınızı en çok hangi amaçla kullanıyorsunuz?

1) Eğlence 2) Mesajlaşma 3) Paylaşım 4) Diğer

14. Sosyal medya hesabınızı en çok hangi cihaz ile kullanıyorsunuz?

1)Akıllı telefon 2) tablet ve bilgisayar 3) Diğer

15. Seyircisi olduğunuz spor branşı nedir?

1) Basketbol 2. Voleybol 3. Hentbol 4) futbol 5) Diğer

Ek 2. Spor Seyircisinin Sözel ve Fiziksel Zorbalık Davranışları Ölçeği

Bu ölçek spor seyircilerinin sözel ve fiziksel zorbalık davranışlarına yönelik tutumlarını ölçmek amacı ile hazırlanmıştır. **Her ifadeyi okuduktan sonra NE SIKLITKTA yaptığınızı liste üzerindeki sayıların üzerine (X) işareti koyarak işaretleyiniz.**

Not: Anket formuna isminizi yazmayınız. Katkılarınızdan dolayı teşekkür ederim.

Neşet ALTUNOK

ASLA YAPMAM 1 2 3 4 5 HER ZAMAN YAPARIM

1- Benden yaşça küçük olan rakip takım seyircisi ile alay ederim.	1	2	3	4	5
2- Rakip takım seyircisi ile dalga geçerim.	1	2	3	4	5
3-. Rakip takımın seyircisine kötü isim takarım.	1	2	3	4	5
4- Küçük ve zayıf olan rakip takım seyircisini kızdırırım.	1	2	3	4	5
5- Rakip takımın seyircisine küçük düşürücü tezahürat yaparım.	1	2	3	4	5
6- Takımım yendiği zaman rakip takımın seyircisini aşağılarım.	1	2	3	4	5
7- Takımım yendiği zaman rakip takımın seyircileri ile alay ederim.	1	2	3	4	5
8- Güç kullanarak sorunları daha kolay çözebilirim.	1	2	3	4	5
9- Rakip takımın seyircisinin en küçük hareketinde bile ona vurmaktan çekinmem.	1	2	3	4	5
10- Yenilgi sonrası takımım ile alay edilirse kavga ederim.	1	2	3	4	5
11- Sevmediğim bir hareket yaptığında rakip takımın seyircisi ile kavga ederim.	1	2	3	4	5
12- Rakip takımın seyircisi beni kızdırırsa ona vurmaya isterim.	1	2	3	4	5
13- Kargaşa ortamında rakip takımın seyircisine şiddet uygularım.	1	2	3	4	5
14- Takımım yenildiği zaman etrafımdaki eşyalara zarar veririm.	1	2	3	4	5
15. Lütfen bu kısmı cevaplamayınız.	1	2	3	4	5

Ek 3. Spor Seyircisinin Siber Zorbalık Davranışları Ölçeği

Bu ölçek spor seyircilerinin siber zorbalık davranışlarına yönelik tutumlarını ölçmek amacı ile hazırlanmıştır. **Her ifadeyi okuduktan sonra Facebook, Twitter, Youtube, Instagram v.b. sosyal medya siteleri üzerinden NE SIKLITKTA yaptığınızı liste üzerindeki sayıların üzerine (X) işareti koyarak işaretleyiniz.**

Not: Anket formuna isminizi yazmayınız. Katkılarınızdan dolayı teşekkür ederim.

Neşet ALTINOK

ASLA YAPMAM 1 2 3 4 5 HER ZAMAN YAPARIM

1- Rakip takımın seyircilerine hakaret içeren mesajlar paylaşıyorum.	1	2	3	4	5
2- Rakip takımın simgelerini (atkı, forma, bayrak vs.) aşağılayıcı videolar yayınlıyorum.	1	2	3	4	5
3- Rakip takımın seyircilerinin hoşuna gitmeyecek fotoğraflar yayınlıyorum	1	2	3	4	5
4- Rakip takımın yönetici, oyuncu ve seyircilerini küçük düşürücü paylaşımlar yaparım.	1	2	3	4	5
5- Rakip takımın seyircilerini tehdit içerikli mesajlar gönderirim.	1	2	3	4	5
6- Rakip takımın seyircisine cep telefonundan rahatsız edici mesajlar gönderirim	1	2	3	4	5
7- Rakip takımın seyircilerinin hoşuna gitmeyecek haberler yayarım.	1	2	3	4	5
8- Lütfen bu kısmı cevaplamayınız	1	2	3	4	5

9. ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : ---

Uyruğu : ---

Doğum tarihi ve yeri : ---

Medeni hali : ---

Telefon : ---

Faks :

e-mail : ---

Eğitim

1998 Gazi Üniversitesi Kastamonu Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Bölümü'nden mezun olma

2020 Bozok Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programına giriş

İş

1998 Yozgat Anadolu İmam Hatip Lisesi'nde Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği 'ne başlama

2022- Halen Samsun Alaçam Şehit Kadir Kara Anadolu İmam Hatip Lisesi'nde Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği